

Osynliga och utsatta

Tjejer i och exploaterade av gängkriminalitet

Denna rapport är skriven av:

Sara Heine i samarbete med Maria Ljuslin
på uppdrag av KSAN:s styrelse

Grafisk form, illustration, grafik: Pernilla Förnes

Tryck: Mixi print, Olofström

Utgivningsår: 2025

Rapporten är framtagen med stöd av
Stiftelsen Kronprinsessan Margaretas Minnesfond.

Innehåll

Förord	4
Bakgrund	5
Om rapportens ramar och definitioner	6
Process och underlag för rapporten	6
Tjejs delaktighet i organiserad brottslighet	9
Dubbel utsatthet	9
När tjejernas delaktighet förbises	12
Från exploatering av kriminalitet till självständighet	12
Vägen in i kriminalitet	14
Så varför ser vi inte tjejerna?	17
Den rosa lagboken	18
Vad händer när vi inte ser?	19
Att se helheten	21
När skyddsfaktorer brister	22
Risikfaktorer bakom kriminalitet	22
När normer skiftar och gränser suddas ut	25
Vikten av att inte backa	26
Droger som flykt och drivkraft	28
Så vad missas, vad görs och vad krävs?	31
Samverkan, trygghet och gemenskap i Gottsunda	31
Samverkan	33
En blind fläck – från forskning till praktik i Göteborg Nordost	37
Förebygg	38
Skolan öppnar upp för fritiden	40
Helamalmö sätter samhället i rörelse	42
Sundsvalls Brobyggare skapar trygghet	46
Kulturen öppnar nya dörrar	47
"Vi måste vara närmast våra hyresgäster"	49
I Umeå kraftsamlar näringslivet för att engagera barn och unga	51
Tidig upptäckt	52
Ester fångar även upp de tysta barnen	53
SIG+BUP ger snabba insatser	56
Samhällets svar	57
Att ta sig vidare	58
"Man måste veta att hjälpen finns"	59
Barrikad lyfter unga kvinnors berättelser	60
3 x 8	62
Diskussion och rekommendationer	64
Rekommendationer	65
Slutnoter	67
Intervjuer	68
Verksamhetslista	69

Förord

Denna rapport är framtagen med syfte att synliggöra de tjejer och kvinnor som alltför länge har osynliggjorts i vårt samhälle. De har gått under radarn men också fått betala ett högt pris för att samhället har missat dem. Det vill vi bidra till att förändra.

Rapporten bygger på vårt projekt SNACK – en mötesplats, där vi har arrangerat nätverksträffar i olika kommuner runt om i landet. Till dessa träffar har vi bjudit in representanter från civilsamhället, det offentliga samhället och näringslivet för att tillsammans identifiera vad som redan genomförs, vad som saknas och vad vi tillsammans kan göra för att vända utvecklingen. Vi har även intervjuat ett stort antal aktörer som på olika sätt verkar och arbetar inom dessa områden.

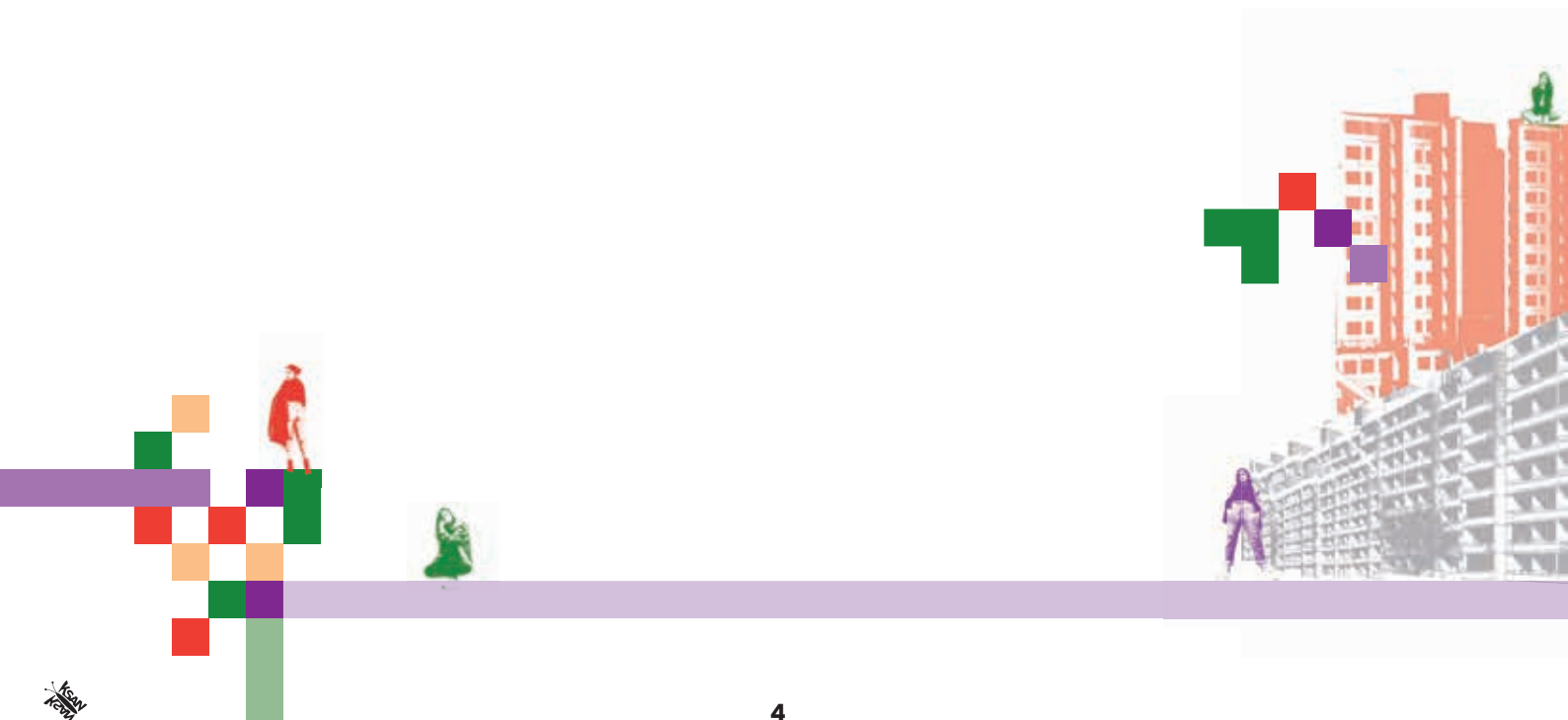
Oavsett vilken sektor vi tillhör eller vilken kommun vi verkar i har vi alla en viktig roll att fylla för att bidra till en stärkt social hållbarhet.

Med denna rapport vill vi särskilt uppmuntra kommuner och regioner att lära av varandra. Trots skillnader i storlek och demografi står vi inför samma utmaningar: hur vi kan motverka att unga dras in i kriminalitet och hur vi kan fånga upp tjejer och kvinnor i tid.

Tillsammans bygger vi ett samhälle präglad av tillit, trygghet och närvaro. Det är så vi skapar förändring.

Susanne Hedman, ordförande KSAN

Bakgrund

Runtom i landet pågår det ett intensivt arbete för att försöka vända utvecklingen med allt fler unga som dras in i en miljö präglad av grovt våld och kriminalitet. Samverkan står högt upp på agendan och det sker en mängd aktiviteter för att främja, stötta och bjuda in till prosociala sammanhang – trots det är trenden med unga som involveras i dessa miljöer inte bruten än.

Syftet med vårt projekt och denna rapport är att särskilt synliggöra tjejer i och exploaterade av kriminalitet, som allt för ofta och för länge gått under radarn. Vi vill även visa på vikten av samverkan mellan samhällets olika sektorer för att på så sätt stärka det förebyggande arbetet och minska social utsatthet. I det arbetet har inte minst civilsamhället en avgörande roll.

Vi som har arbetat med det här projektet har med oss olika erfarenheter och perspektiv av det förebyggande arbetet. Vår gemensamma nämnare är främst vårt engagemang i och arbete inom civilsamhället. I rapporten synliggör vi goda exempel, fallgropar och möjligheter för att vända utvecklingen. Vi hoppas att vår rapport blir ett användarvänligt verktyg för fortsatt arbete i landets kommuner. I det arbetet krävs både proaktiva och förebyggande insatser som synliggör tjejers delaktighet och utsatthet i gängrelaterad kriminalitet.

KSAN, Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor, är en paraplyorganisation med fokus på alkohol- och narkotikafrågor ur ett kvinnoperspektiv, tjejers och kvinnors rätt till jämlik hälsa och att leva utan att bli utsatt för olika typer av våld. Vår övertygelse är att ett starkt civilsamhälle är avgörande för ett jämlikt och demokratiskt samhälle. Därför är det så viktigt för oss att samarbeta, tillgängliggöra plattformar för dialog, skapa sammanhang och låta fler röster höras.

Om rapportens ramar och definitioner

Vår rapport har ingen forskningsansats, men en ambition att lyfta på locket till ett ämnesområde som först de senaste åren börjat ta plats inom forskning, praktik och i den mediala debatten. Detta trots att kvinnors involvering i kriminalitet inte är någon ny företeelse. Vår önskan är att rapporten ska bidra till att öka medvetenheten, inspirera genom goda exempel och fungera som ett underlag för samtal och reflektion utifrån den verksamhet man själv befinner sig i.

I rapporten refererar både vi och de vi intervjuat till kriminella gäng och nätverk. Det florerar flera olika begrepp i debatten, utan någon tydlig och enhetlig definition – och begrepp som ”gängkriminalitet”, ”organiserad brottslighet” och ”kriminella nätverk” används ofta synonymt för att beskriva brottslighet som innebär någon form av samverkan inom en struktur.

Då vi i vår rapport beskriver hur man runt om i landet arbetar med brottsförebyggande insatser och tidig upptäckt gör vi det med exempel från områden och projekt där det förekommer kriminella nätverk, men även områden där man idag inte har några nätverk, men arbetar generellt brottsförebyggande.

I rapporten använder vi begreppet ”unga tjejer”. Vi har inte satt någon exakt definition av gruppen, men de situationer och insatser vi talar om rör oftast målgruppen 13–25 år. I de fall det endast handlar om tjejer över 18 år, benämns de som unga vuxna eller kvinnor.

Process och underlag för rapporten

Rapporten bygger på intervjuer, nätverksträffar i olika delar av landet, studiebesök samt tidigare forskningsrapporter och medieinslag. Arbetet med rapporten – samtalen och nätverksträffarna – är ett mål i sig, liksom hur rapporten är tänkt att användas efter att den släppts.

Vi har genomfört ett sextiotal intervjuer, digitalt och fysiskt, med personer som på olika sätt har forskat om eller arbetat med insatser kring förebyggande arbete, samverkan mellan lokala aktörer och stöd för att ta sig ur kriminalitet. Vi har haft samtal rörande behov och utmaningar, men även lyssnat in erfarenheter från pågående insatser – då en viktig del av rapporten är att sprida goda exempel från en bredd av samhällsaktörer.

Akademiskt är ämnesområdet kring tjejer och kriminalitet brett. Från kriminologi till genusvetenskap, psykologi, folkhälsa och forskning kring alkohol och narkotika. Rapporten är inte ämnad att ge en heltäckande bild av området, men de intervjuer vi genomfört med ett tiotal forskare som, utifrån olika perspektiv, fördjupat sig i ämnet har gett oss en ram till de samtal vi fört med professionen och de exempel vi lyfter i rapporten.

Forskningen ger viktiga pusselbitar, men när vi talar om evidens behöver även praktiken finnas med. Vår önskan med rapporten är därför att förmedla lärdomar från dem som dagligen arbetar med dessa frågor – röster från personer inom exempelvis polisen, socialtjänsten, fältarbetare, fritidsverksamhet, det lokala näringslivet och civilsamhället.

För att lyssna in deras tankar och reflektioner har vi anordnat nätverksträffar på fem platser i Sverige. Vi har valt både mindre och större kommuner och med olika grad av problematik kopplat

till gäng- eller nätverksbaserad kriminalitet. Träffarna har hållits i Umeå, Piteå, Smedjebacken, Sundsvall och Farsta. På samtliga träffar har vi bjudit in personer från den offentliga, såväl som den privata och civila sektorn, för att skapa en gemensam lägesbild och ge utrymme för samtal.

Under träffarna har deltagarna reflekterat över de insatser som genomförs i kommunen idag, hur samverkan fungerar och vilka fler de behöver involvera för att åstadkomma förändring. Diskussioner som gav nya perspektiv och insikter om vilka aktörer som traditionellt ingår i olika samverkansforum – men framför allt vilka som borde finnas med.

Nätverksträffarna har, utöver att ge kloka inspel till rapporten, varit ett eget mål med projektet SNACK. Projektet ska bidra till samverkan och träffarna har varit viktiga plattformar för att tillsammans lyfta ett ämne som kanske inte tidigare diskuterats. Träffarnas innehåll återkommer i rapporten genom citat, reflektioner och exempel på insatser.

Under arbetet med rapporten har det varit tydligt att unga tjevers kopplingar till kriminalitet och nätverksbaserad kriminalitet hittills inte fått så mycket uppmärksamhet, trots att problematiken inte är ny. Träffar och samtal har därmed bidragit till att ”lyfta på locket” till frågor som vi behöver tala mer om.

”Jag tror att vi alla hade något att lära av varandra. Det blev en hel del ögonöppnare men också bekräftelser på oro man gått och haft.”

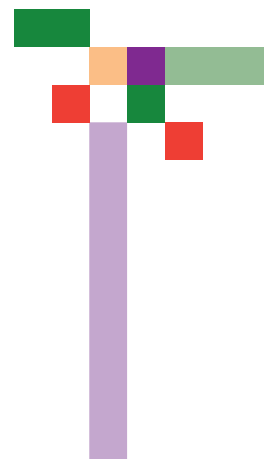
Deltagare nätverksträffen i Smedjebacken

I rapporten finns även citat från tjejer som själva befunnit sig i och kring gängkriminalitet. De beskriver hur de hamnade i kriminalitet, vad som höll dem kvar och vad eller vem som motiverade dem att ta sig ur. Varje människas resa är unik, men det finns samtidigt mönster som upprepas, inte minst de glapp i systemet som bidragit till att dessa tjejer hamnat i en större utsatthet än om de fångats upp i ett tidigare skede. Ska vi stärka vårt arbete behöver vi även lära av det som inte fungerar.

”Vi kanske behöver en haverikommission där vi kan följa tillbaka vad som gjort att vi misslyckats med dessa ungdomar.”

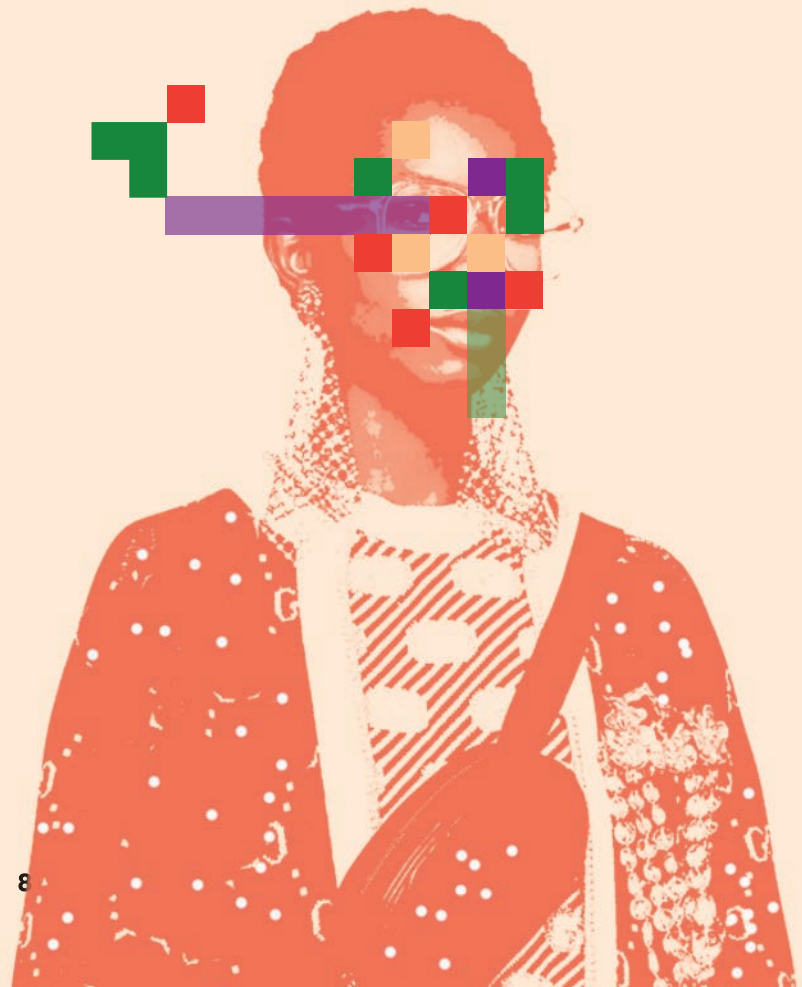
Leif Lundin, Ingången Umeå

De tjejer vi intervjuat är anonyma. I enstaka fall har även de yrkesverksamma vi intervjuat önskat vara anonyma, utifrån att det de lyfter kan vara känsligt för verksamheten.

”Vi hade incidenter runt tjejer som gjorde att vi började uppmärksamma dem, det tvingade oss att se på tjejerna på ett annat sätt. Det har förändrats, fram tills nu har det varit 50-50, killar och tjejer, men nu är det tjejer som är upcoming.”

Veronica Söderlund, rektor Ersängsskolan i Umeå

Tjebers delaktighet i organiserad brottslighet

Gångkriminalitet har de senaste åren stått överst på den politiska och mediala agendan. En rad lagförslag i repressiv riktning har genomförts eller är under utredning för att ge polis och andra aktörer ytterligare befogenheter. Samtidigt menar polisen själva att samverkan med andra samhällsaktörer och resurser till skola, socialtjänst och förebyggande arbete är avgörande för att vända utvecklingen.

Sedan sommaren 2023 har alla svenska kommuner ett lagstadgat uppdrag att arbeta brottsförebyggande. Uppdraget innebär att de ska kartlägga och analysera nuvarande situation och ta fram en åtgärdsplan i nära samverkan med andra aktörer, inte minst polisen. Fokus ligger på att förhindra att unga hamnar i kriminalitet – med tidiga insatser i skola och socialtjänst som viktiga verktyg.

Vad kommunerna nu står inför är att bredda denna samverkan, om den inte redan är etablerad, till att inkludera aktörer som lokalt näringsliv och civilsamhälle. Vi befinner oss därmed i något av ett momentum vad gäller civilsamhällets möjligheter att ta plats i det brottsförebyggande arbetet – och kommunernas möjlighet till ökad kunskap och medvetenhet om civilsamhällets roll. Exempel på detta genomsyrar även denna rapport.

Dubbel utsatthet

Att allt fler unga oroas över gängkriminalitet och skjutningar är tydligt. En orsak kan vara att de själva har upplevt våld och hot i sin närmiljö, en annan att den mediala och politiska uppmärksamheten kan bidra till en starkare känsla av otrygghet och rädsla.

Barnrättsorganisationen BRIS ser hur antalet samtal om kriminalitet ökar och att hälften av dessa är kopplade till gängkriminalitet och organiserad brottslighet. Samtalen kommer både från barn som har familjemedlemmar eller vänner som är involverade i kriminalitet, men även barn som själva är delaktiga och vill hoppa av, men inte vet hur.¹

Brottsförebyggande Rådets, Brå:s, skolundersökning från 2021² visar den utsatthet som många barn och ungdomar befinner sig i. Ett exempel är att två tredjedelar av de tjejer som begått narkotikabrott har utsatts för sexualbrott och nästan hälften för misshandel. Det lyfter behovet av att se på barns och ungas involvering utifrån två perspektiv: Vi har idag barn som begår brott, även grova våldsbrott, och detta kräver åtgärder för att det inte ska ske igen. Samtidigt har vi att göra med barn, som har livet framför sig och som behöver adekvat stöd för att ta sig ur en kriminell livsstil. Det finns barn och unga som, av olika anledningar, självmant kliver in i den kriminella världen – men även barn som hotas eller tvingas att utföra kriminella handlingar. Ofta är det både och.

Att det finns behov kopplat till barn och unga i stort är tydligt och det återkommer vi till vad gäller samverkan, förebyggande insatser och tidig upptäckt. Många av dessa tidiga insatser rör alla barn

och unga, oavsett kön. I denna rapport lyfter vi dock särskilt tjejernas situation, då den riskerar att missas i såväl lägesbilder som åtgärder.

Ungdomsbrottslighet, gäng och nätverk

De flesta som begår brott gör det under sin ungdomstid eller som unga vuxna och många slutar redan innan eller i samband med att de når vuxen ålder. Sedan 1990-talet har antalet vuxna som begår brott legat relativt stabilt, medan ungdomsbrottsligheten sjunkit.³ Parallellt med denna utveckling har vi en ökning av dödligt våld i kriminella miljöer – där skjutningar står för merparten. 2024 var en fjärdedel av dem som misstänks för skjutningar minderåriga, vilket är en fördubbling sedan 2019.⁴

Siffror på hur många personer som ingår i den organiserade brottsligheten har snurrat i debatten. Antalet är beroende av hur grupper definieras och vilka som inkluderas. Det är därmed vanskligt att jämföra dessa med andra länder i Europa, då risken är att uppskattningen av antalet personer sker på olika sätt. I Sverige utgår man ofta från polisens nationella operativa avdelnings, Noa:s, kunskapsinhämtning ”Cylindermodellen”, där personer som anses påverka lokalsamhället kartlagts baserat på delaktighet, lojalitet och handlingar. Syftet är att undersöka graden av påverkan i området, hur de förhåller sig till varandra och vilka insatser som krävs.

Modellen utgår från fyra nivåer, där grupperna längre ner i cylindern utgör basen i den kriminella strukturen. De är möjliggörare för dem som befinner sig högre upp och som vill hålla genomförandet av brotten så långt bort från sig själva som möjligt. Därav att den kriminella strukturen som omger nätverken ofta beskrivs som lokal. Den ekonomiska vinningen för äldre aktörer gör att de har ett direkt intresse av att hålla kvar och utnyttja yngre medlemmar för att generera inkomster. I basen återfinns ofta yngre barn och ungdomar som rekryteras till olika uppdrag. Tidigare växte brottens allvar med ålder och erfarenhet, men de senaste åren har allt fler unga utan kriminell bakgrund fått och tagit sig an grövre uppdrag, även mord.

Cylindermodellen är framtagen med fokus på grupper och strukturer där män är överrepresenterade och risken är att tjejer och kvinnor inte inkluderas i modellen i den utsträckning de borde. Deras roller, signaler och normbrytande beteende kan se annorlunda ut och risken är därmed att de förbigås, med följd att de kanske inte får det stöd de kan behöva för att ta sig ur kriminalitet.

Brå publicerade i november 2023 en rapport om barn och unga i kriminella nätverk,⁵ som visar att 96 procent av de 13 000 individer som finns registrerade i polisens underrättelsekartläggning, cylindermodellen, är män och pojkar. Katharina Tollin är enhetsråd på Brå och författare till rapporten. Hon menar att vår förståelse av vad ett nätverk är kan bidra till att osynliggöra tjejernas delaktighet – både för samhällets aktörer, för killarna som är delaktiga och för tjejerna själva, som inte alltid identifierar sig som kriminella.

– Vår studie byggde på intervjuer med 28 personer, varav tre var tjejer, som hade egna erfarenheter av att vara delaktiga i kriminella nätverk. Nästan alla sa att tjejerna inte var med i nätverken, annat än i undantagsfall. Men vad betyder det att ”vara med” egentligen? Vår studie visade att de kriminella nätverken är uppbyggda utifrån en patriarkal modell, med en slags far- och sonrelation, där de yngre blir erkända av en äldre man som får en papparoll. I den dynamiken finns inte tjejerna med och det kan medföra att tjejernas brottslighet osynliggörs.

Brå har nu fått i uppdrag av regeringen att även undersöka flickors och kvinnors relation till kriminella nätverk närmare. Resultaten av den studien publiceras hösten 2025.

– Ett sätt att undersöka tjejers deltagande är att granska förundersökningar, säger Katharina, även om de bara visar vad rättsväsendet har upptäckt och kunnat styrka. Vid vilka tillfällen återkommer tjejerna i förundersökningarna, när är de mindre förekommande och när finns de med, men utan brottsmisstanke?

Risikfaktorer för gängkriminalitet

Brottsförebyggande rådet, Brå, visar i rapporten "Barn och unga i kriminella nätverk"⁶ att det är tonåringar som rekryterar barn för att använda som springpojkar i narkotikahandeln. De barn som efterfrågas är de som redan begår mindre allvarliga brott, är utomhus utan tillsyn i nätverkets område och/eller har närstående som är aktiva i kriminella nätverk. Inträdet sker snabbt, ofta genom grooming eller tvång. Det markerar ett skifte i deras kriminella bana och innebär att de anses ägas av den äldre personen som involverat dem. Ibland ansluter hela ungdomsgäng samtidigt. Att hamna i kriminalitet och i kompisgäng där brott är en del av ens vardag och identitet kan alltså innebära att barnen löper större risk för att utsättas för rekryteringsförsök.

I Brås rapport om ökningen av skjutvapenvåld lyfts hur sociala medier används av kriminella nätverk för att rekrytera unga och samordna verksamhet, men även för att locka nya medlemmar genom att visa upp en glamouriserad bild av gänglivet, utmana unga att begå brott och skapa grupptillhörighet. Genom sociala medier sprids också texter, bilder och filmer med syfte att förnedra och utöva hot.⁷

Exponeringen av filmer som visar grovt och dödligt våld riskerar också att öka normaliseringen av detsamma och bör ses som en riskfaktor.⁸

När tjejernas delaktighet förbises

” När det blev stök eller skit kunde jag hålla mig därifrån, när det började gå galet gick jag till de som var lite lugnare och när de torskade gled jag över till andra. Folk trodde ju inte det om mig. Polisen såg nog mitt umgänge som riskabelt, men de verkade inte se mig som en risk. Jag var en perfekt täckmantel.”

Ung tjej som befunnit sig nära gängkriminalitet

Ser vi till ungdomsbrottslighet generellt har omkring hälften av alla elever i åk 9 begått någon form av brott och för första gången är andelen lika stor bland tjejer som bland killar. Vanligast är skadegörelse, våldsbrott, stöld eller narkotikabrott – där tjejerna ligger något högre vad gäller stöld medan killarna står för fler våldsbrott och skadegörelse.⁹ Våldsbrotten sker i den fysiska miljön, inte minst i skolan, men även genom hot och trakasserier på nätet.¹⁰

Inom den organiserade brottsligheten skiljer sig situationen. Här är det fler män och fler killar som är involverade. Det betyder inte att tjejerna inte är delaktiga, men vi vet inte i vilken utsträckning. Trots att den organiserade brottsligheten får stor uppmärksamhet och resurser avsätts för att minska kriminalitet och förebygga rekrytering av unga så verkar man, med vissa undantag, ofta missa tjejerna.

Studier från andra länder, inte minst USA och Storbritannien, visar hur flickor och kvinnor på olika sätt deltar i gäng och kriminella nätverk – som möjliggörare eller utförare. Deras roll kan ofta skilja sig från männens, men att de är involverade har varit känt länge. I bland annat Storbritannien arbetar man sedan många år med specifika projekt för att upptäcka och ge stöd till kvinnor som vill ta sig ur kriminalitet.

Från exploatering av kriminalitet till självständighet

Organisationen Abianda grundades med syfte att stödja unga kvinnor som är utsatta för kriminell exploatering och våld, så att de kan utveckla självständighet och handlingskraft.

– Vi föredrar att prata om unga kvinnor och flickor som påverkas av kriminell exploatering istället för kvinnor och flickor i brott, säger grundaren Abi Billinghamurst. Vi ser involvering i kriminalitet som ett symptom på trauma och

faktiskt som en överlevnadsstrategi. Många av de flickor och unga kvinnor vi arbetar med befinner sig i extremt svåra situationer.

Hon betonar att de faktorer som driver dem in i dessa situationer ofta är relationsbaserade,

och att det finns mycket tvång och kontroll inblandat.

– Vi måste se detta holistiskt, för annars skapar vi problem för oss själva, det är vad som händer i Storbritannien när vi bara tänker på att bemöta någon antingen som offer eller som förövare. I verkligheten är de ofta både och. Ser vi dem enbart som förövare missar vi de bakomliggande orsakerna.

Abi berättar att deras arbete gett resultat och att man från politiskt håll nu tittar på att utveckla specifika indikatorer för flickor och unga kvinnor som påverkas av dessa frågor.

– Vi försöker verkligen motverka straffinriktade åtgärder, eftersom vi måste inse att unga kvinnors erfarenheter definieras av våld och trauma, säger Abi. ■

Foto: Maria Juslin

I Sverige är det först på senare år som ämnet hittat sin plats inom forskningen och i den här rapporten refererar vi till aktuella rapporter och till de forskare som just nu fördjupar sig i ämnet. En av dessa rapporter är "Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer"¹¹ som tagits fram av Polismyndighetens nationella operativa avdelning, Noa. Rapporten bygger på samtal med anställda inom ett flertal myndigheter som arbetar inom brottsbekämpning och visar att kvinnor och tjejer ofta ses som enbart offer för kriminalitet och inte utifrån att de även kan vara aktörer. Något som lett till att deras roll och delaktighet inte synliggjorts.

Anna Ekström var huvudförfattare för rapporten. Hon menar att intresset för frågorna var stort bland dem de intervjuade, men att medvetenheten om tjejers koppling till organiserad brottslighet var desto lägre.

– Jag har suttit med många höga polischefer som insett att de missat tjejerna, men det har varit ödmjuka samtal och frågan har tagits emot på ett bra sätt, säger hon.

Utifrån de intervjuer och den omvärldsbevakning och forskning som Noa:s rapport utgår ifrån verkar det som att tjejer blivit allt mer synliga i kriminella miljöer och spelar en större roll än vad som tidigare varit känt. De fungerar som möjliggörare för organiserade narkotikanätverk, exempelvis genom att hämta, transportera och förvara vapen och narkotika. Det finns också tecken på att kvinnor kan vara drivande i konflikter, även om det oftast är män som utför det faktiska våldet.¹² Allt fler kvinnor döms även för vapenbrott. De är fortfarande få till antalet, men en fördubbling sedan 2019.¹³

Vägen in i kriminalitet

” Vi började få in tjejer i chatten som berättade hur de rörde sig i periferin av killarna. De fick utföra olika tjänster, som att agera chaufförer eller leverera droger. Ibland för att de kände sig hotade och tvingade.

Sofia Liedberg, verksamhetschef Kvinnojouren MOA, fd chef Ungdomsjouren Fria, Eskilstuna

Det finns flera vägar in i kriminalitet. Som beskrivits tidigare är strukturen inom kriminella nätverk och delar av gängen patriarkalt uppbyggda och det finns tydliga normer och föreställningar om positioner och roller utifrån kön, men även beroende av hur man kommit in i nätverken och på vilka grunder.¹⁴

Sofia Liedberg har tidigare arbetat på ungdomsjouren Fria i Eskilstuna. Hon har själv lyft hur tjejer saknas i debatten kring gängkriminalitet, men även i förebyggande insatser och stöd.

– När vi varit ute och träffat unga tjejer har några faktorer varit återkommande, säger hon. Det handlar om segregation, att många av dem växer upp i områden med socioekonomiska utmaningar och att de är bosatta i områden med hög kriminalitet – vilket ökar risken för att de själva hamnar i samma mönster. En del av dem har talat om hur de redan är eller vill bli tillsammans med en kille med hög status och att det finns status i att vara gängkriminell och den livsstil som följer med det.

Det Sofia och hennes kollegor uppmärksammar är återkommande inom både forskning och praktik. Vägen in i kriminalitet som flickvän är inte ovanlig och kan i vissa fall bidra till att även tjejen får respekt – utifrån sin relation och pojkvännens position i gänget – men kan även leda till situationer av våld och utsatthet.

Som flickvän är det inte ovanligt att man blir indragen i kriminalitet som medhjälpare, ofta kopplat till narkotikahandel. Drivkrafterna att välja den kriminella världen kan vara flera. Status är en av dem. Önskan att få tillgång till en annars onåbar livsstil en annan. Många av de tjejer som befinner sig i kriminalitet har även en egen narkotikaanvändning och tillgång till narkotika kan vara en anledning till att man kliver in – eller blir indragen – men också en faktor som gör att man blir kvar. En relation till någon inom gänget, exempelvis som flickvän, kan också fungera som ett skydd och skapa trygghet i ett område som annars är präglad av utsatthet och hot om våld.

Det faktum att tjejerna inte är synliga på samma sätt som killarna och löper mindre risk att bli upptäckta används både av tjejerna själva och av nätverken. Maria Moberg Stephenson är lektor i socialt arbete vid Karlstads universitet och arbetar tillsammans med Linda Arnell och Maria Andersson Vogel med en forskningsstudie kring flickor och unga kvinnor i kriminella gäng.

– Våra intervjuer visar att tjejerna själva tycker att killarna är mer flashiga än dem, säger Maria. Killarna visar upp sig och drar därmed till sig uppmärksamhet från polisen, men tjejerna ser sig som lite smartare och förstår att de inte ska göra så. De kommer in i en osynlig värld och gör sig också mer osynliga. Samtidigt kan de vara hjärnan bakom verken, kanske inte genom att utföra våldsbrott, men ibland genom att planera och styra upp.

Att tjejerna är osynliga kan även användas mot dem. Polisens interna rapporter visade redan för några år sedan att gängen använder sig allt mer av tjejer som inte finns i brottsregistren. Vanliga

Foto: Maria Juslin

tjejer som har ordnade liv och går i skolan och därmed inte riskerar att få polisens – eller andra aktörers – ögon på sig.

Det förekommer flera exempel på hur tjejerna först gör en mindre tjänst, som att härbärgera en väska, men där det sedan iscensätts en situation – exempelvis ett fejkat inbrott – som gör att hon står kvar med en ”skuld” för den stulna väskan som ska betalas av med nya uppdrag. Andra exempel är fester som anordnas i hyrda hotellrum, där tjejer lockas med en lyxig kväll men istället drogas, utnyttjas och filmas. Filmer som används som utpressning för att de ska genomföra tjänster.¹⁵

Det finns också tjejer och kvinnor som kommer in genom släktband och kan spela en roll som möjliggörare i familjer där en eller flera personer är knutna till organiserad brottslighet. De kan själva vara drivande eller upprätthålla fasaden utåt och hålla rättsväsende och samhällsaktörer på avstånd.

– De kan även hantera köp och varor under tiden männen är fängslade, säger Anna Ekström. Vissa gånger är det kvinnorna som är med och bär upp den kriminella kulturen i generationer. Så länge de inte upptäcks finns det inget incitament för dem att lämna.

Det är inte helt enkelt – men samtidigt helt nödvändigt – att se att tjejerna kan vara drivande aktörer och möjliggörare för kriminell verksamhet, men också offer för situationen och väldigt ofta i djup utsatthet.

Linda Arnell är genusvetare och lektor i socialt arbete vid Umeå universitet. Hon lyfter behovet av att se helheten.

– Man kan vara både utsatt, ha en bakgrund av våld i hemmet och samtidigt själv begå våldsamma handlingar. Den komplexiteten måste vi lära oss att hantera. Gängkriminalitet är sammanhang präglade av våld och makthierarkier. Det kräver att vi har en holistisk bild och det är inte helt enkelt.

Vägen in i kriminalitet och graden av involvering påverkar även möjligheterna till vägar ut. Är inte samhället uppmärksam på att kopplingarna till kriminalitet kan se olika ut är risken stor att man förbiser delar av den organiserade brottsligheten, men framförallt missar att fånga upp de tjejer som utsätts för våld, hot och övergrepp.¹⁶

”Vi tänker väl som vi gjorde på savannen, att flickor och kvinnor ska skyddas och att det inte är de som begår brott eller utövar våld.

Bo Hedlund, kommunpolis, Piteå

Så varför ser vi inte tjejerna?

Under våra nätverksträffar, men även i de intervjuer vi genomfört, är det tydligt att tjejer som befinner sig i och kring kriminella gäng – eller brottslighet i stort – inte fått tillräcklig uppmärksamhet. Med det sagt har intresset varit stort för att diskutera frågorna och i samtalen har bilden av den lokala situationen klarnat. Som när fältarbetarna i slutet av träffen i Umeå beskrev hur de brukar agera:

”Vi approcherar alltid killarna som hänger på stan på kvällarna, men tjejerna finns ju också där. De håller sig lite i periferin och försvinner ofta när vi kommer. Men egentligen är det ju de vi borde gå fram till. Killarna har vi redan koll på, vi vet vad de heter, men tjejerna känner vi inte till.”

En annan fältarbetare, från södra Sverige, berättar hur deras lokala uppföljning visar att tjejerna står för en hög andel av de nätbaserade brotten, men även av misshandelsfall och hot.

”Trots statistiken är hjärnan automatiskt inställd på att det är killarna som begår brott och tjejerna är mer av offer, men den senaste tiden har vi faktiskt reflekterat över att vi själva ser lite lättare på när det händer något där tjejerna är inblandade. Vi säger ibland att det är ”lite tjejdrama” för att det sker på Snapchat, men när killarna bråkar ingriper vi på ett helt annat sätt. Tjejer glider mycket under radarn, de utsätter varandra för olika hot på nätet istället. Vi behöver fundera över vad vi egentligen ser – och inte ser.”

Citatet är med just därför att vi mött liknande reflektioner från många håll. En bild som bekräftas av Linda Arnell, som beskriver hur de föreställningar och förväntningar vi har kring tjejers och killars beteende har sin grund i rådande genusnormer.

– Våld är generellt mer kopplat till maskulinitet. En tjej som är utåtagerande eller begår brott tenderar att missas, då handlingen är ett normbrott mot vad vi anser vara ett accepterat beteende. Det har lett till att vi inte sett hela bilden, varken inom forskningen eller i det praktiska arbetet.

Konsekvensen, menar Linda, är att tjejerna blir osynliggjorda. Vi ställer inte frågor, vi uppmärksammar inte händelser och situationer i samma utsträckning – och när tjejerna blir gripna och dömda ser vi det som mer avvikande och sensationellt än när samma brott begås av killar.

– Tjejer har sällan blivit uppmärksammade av polisen och har de något ärende hos socialtjänsten så rör det ofta något annat, säger Linda. De aktörer som initialt uppmärksammar dem är istället skolan, tjej- och kvinnojourer eller ungdomsmottagningen. Dit kan de söka sig själva, men det är inte alltid som att kopplingen till kriminalitet kommer upp där heller.

Linda beskriver hur ungdomsmottagningarna visserligen är vana att uppmärksamma våld, utsatthet, missbruk och utåtagerande beteende, men att vuxensamhället generellt är styrda av genusnormer och inte är vana eller tränade i att ställa frågor kring kriminalitet när det gäller tjejer.

Även Lindas kollega Maria Moberg Stephenson lyfter svårigheten att fånga upp tjejerna, som ofta har en problematik som rör flera områden. Risken är att de bollas mellan olika aktörer och den kriminella kopplingen missas.

– Till socialtjänsten görs orosanmälningar gällande killars deltagande i kriminella gäng, medan orosanmälningar för tjejerna kan handla om exempelvis skolfrånvaro – och då kommer de inte in i systemet. De kanske får hjälp med skolan eller för sitt drogberoende, men inte för sin delaktighet i kriminalitet. De som arbetar kring tjejerna vet ofta inte om att de har band till gäng och nätverk.

Det är inte heller säkert att tjejerna själva definierar sig som kriminella, vilket framkommer i flera studier.

– Tjejer har kanske växt upp med unga i dessa sammanhang och ser sig mer som ett kompisgäng än som en del av ett kriminellt gäng, säger Maria. Det hänger också ihop med att definitionen av ett kriminellt gäng är lite knepig.

Att tjejerna själva inte upplever att de är kriminella får förstås konsekvenser i kontakten med de samhällsaktörer som skulle kunna ge dem stöd. De söker oftare hjälp för andra problem och om samhället missar kopplingen till kriminalitet blir det också svårare för dem själva att förstå varför de ska lämna ett sådant sammanhang.

”Jag hade ju blivit varnad för de här individerna i de här nätverken men de var ju jättesnälla, de brydde sig om mig, de skjutsade hem mig när jag blev för hög och tog hand om mig – inte alls den bilden som jag hade fått höra.”

Ung tjej som befunnit sig nära gängkriminalitet

Den rosa lagboken

”Vi talar om och är medvetna om den ”rosa lagboken”, men ändå blir det olika påföljder för män och kvinnor. Det är något som finns – men som ingen tar ansvar för.”

Maria Löfman, Polisen, Region Väst

”Den rosa lagboken” syftar på ett fenomen där kvinnor ofta döms mildare än män för samma brott. Föreställningar om att kvinnor är mindre aktiva i kriminalitet eller enbart ses som offer påverkar rättsprocesserna och leder till skillnader i bedömningen.¹⁷

Maria Löfman och Mariell Johansson arbetar inom polisen i Region Väst och skrev 2024 kandidatuppsatsen ”De osynliga kriminella”, som bygger på gruppsamtal med poliser och åklagare kring synen på kvinnor som begår brott.¹⁸ En stark anledning till att de valde ämnet är att de under sina år som poliser upplevt att flickor och kvinnor inte uppmärksammas på samma sätt som pojkar och män.

– Konsekvensen är att tjejerna kan hålla på utan att vi ingriper och ju färre vi ser desto fler nya kommer in, säger Mariell. Vi möjliggör helt enkelt för fler tjejer att ta plats i kriminalitet.

Maria Löfman beskriver hur man måste hålla två tankar i huvudet samtidigt.

– Att en tjej är delaktig betyder inte att hon inte är utsatt, säger Maria, det ena förtar inte det andra. Även killar eller män kan vara offer och förövare – men det blir lätt så att vi puttar killarna mot förövarhålllet och tjejerna åt offerrollen. Vi ursäktar alltid kvinnorna, de är ju bara ”offer för situationen” och då växer de istället. Det kanske leder till att vi styr tjejerna i fel riktning, att vi istället ger dem marknaden och blundar för problematiken.

Vad händer när vi inte ser?

” Vi förstår inte hur illa tjejerna far och det får gå alldeles för lång tid innan vi uppmärksammar dem. När de väl får stöd och vård är de äldre och mer åtgångna av livet och har därmed svårare att ta sig ur den problematik de befinner sig i.”

Anna Ekström, huvudförfattare till rapporten ”Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer”

Forskare Linda Arnell beskriver hur tjejerna har en tyngre och mer omfattande problematik.

– Om vi agerade tidigare skulle det kanske vara lättare för tjejerna att behålla relationen med sin familj, få stöd att klara skolan, hitta sätt att fylla sin fritid och inte hamna i lika grov brottslighet. Men de verksamheter som finns, oavsett om de är förebyggande eller vårdande, är utformade efter de grupper som vi från vuxenvärlden tror är delaktiga. Om vi inte ser tjejerna så utformas inte heller verksamheterna utifrån dem.

Behovet av att justera metoder för att upptäcka unga tjejer i kriminalitet eller ge stöd till dem som vill hoppa av lyfts av flera av dem vi talat med. Camila Salazar Atías, kriminolog och senior specialist på Fryshuset, menar att det krävs en översyn av de tillvägagångssätt vi har idag.

– Från elevhälsan till skolan, vården, socialtjänsten och polisen – alla behöver bli bättre på att fånga upp tjejerna, att ställa rätt frågor och tolka risker och riskfaktorer. Polisen behöver bli bättre på att förstå vad som är statusmarkörer för kvinnor, men även se att kvinnorna i många fall lever i ett destruktivt förhållande där de även kan vara aktiva i kriminalitet, kanske till och med drivande.

Att tjejer oftast inte har status som gängmedlemmar kan också påverka bilden av dem själva, menar Camila. De förstår inte alltid att det de är med om inte är normalt.

– Många har en komplex och problematisk historik, där mycket är kaotiskt. När det är det normala är det svårt att veta att det kan finnas stöd och hjälp. Då är det viktigt att visa att det finns hjälp att få och att det är ett stöd som går att lita på. Inte minst att bekräfta att det de utsatts för, eller det kaos de lever i, inte är normalt.

Situationen kan sammanfattas som ett ”moment 22”: Kvinnor i och kring kriminalitet har under lång tid missats att fångas upp från samhällets sida. När de varken kommer upp i brottsutredningar eller syns i statistiken uppmärksammas inte heller de behov som kan finnas av riktade insatser för att upptäcka och ge stöd. Risken är därmed stor att deras utsatthet förbises.

”Jag var ensamkommande och hade med mig ett bagage av utsatthet. Det var så många vuxna omkring mig som jag inte kände tillit till. Det gick snabbt att bli uppfångad av den kriminella världen. Där fick jag vara mig själv. Jag fick må dåligt, för det gjorde de andra också. Egentligen ville jag inte vara där, men jag kände att jag inte kunde påverka min situation.”

Tjej som befunnit sig i gängkriminalitet

Att se helheten

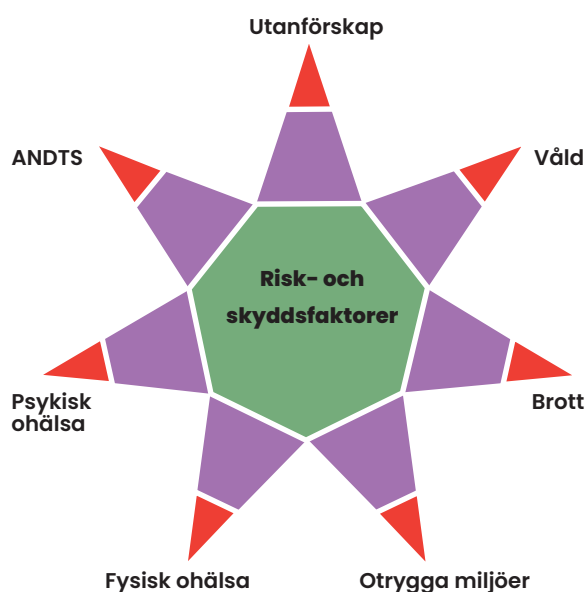
Vikten av att se helheten är kanske något av det viktigaste vi tar med oss från de samtal vi haft med både forskare, praktiker och de som själva hamnat i problematik. Att få en person som befinner sig i kriminalitet och utsatthet att söka hjälp, att bli motiverad till förändring och våga öppna upp sig för någon är stort. Det krävs inte så många hinder eller bakslag för att personen ska ångra sig, falla tillbaka eller ge upp.

Många av tjejerna lever med svåra och komplexa problem. Det handlar om en vardag där kriminalitet, substansanvändning, våld, sexuell utsatthet och psykisk ohälsa ofta går hand i hand. För vissa blir droger eller läkemedel ett sätt att klara tillvaron. Därför måste insatserna som erbjuds ta hänsyn till hela livssituationen och inte bara riktas mot ett enskilt problem. Behandlare vittnar också om att många av tjejerna burit på sina problem under lång tid. Det har helt enkelt funnits ett flertal tillfällen i livet då de hade kunnat fångas upp. De hade inte behövt nå botten innan de fått hjälp upp.

”Jag tänker att socialtjänsten har snäva ramar, vi hade inget våld i hemmet eller så, men vi hade behövt hjälp. Och jag gick flera år under radarn med ett missbruk som inte upptäcktes.”

Ung tjej som befunnit sig nära gängkriminalitet

Ska vi förstå och möta tjejernas utmaningar behöver vi se hela bilden. Riskfaktorer som svåra uppväxtförhållanden, brist på stöd från vuxna och erfarenheter av trauma kan skapa en miljö där negativa spiraler tar fart. Riskfaktorer samverkar ofta och förstärker varandra, vilket gör att en enskild risk kan utvecklas till flera. Samtidigt är det viktigt att identifiera och stärka skyddsfaktorer, som kan fungera som en motkraft.

Vissa skyddsfaktorer är extra viktiga för att främja hälsa och välmående och förebygga problem och utmaningar. En bra relation mellan barn och deras föräldrar är en stark skyddsfaktor. Att skolan ser varje elevs behov och kan erbjuda rätt stöd för att eleven ska klara sin skolgång en annan – liksom en meningsfull fritid som skapar gemenskap och positiva sammanhang.

Det är också skyddsfaktorer som dessa som utgör den centrala delen av den så kallade preventionstjärnan, där varje spets i stjärnan representerar en problematik. Stjärnan visar hur starka skyddsfaktorer kan förebygga flera former av problematik, men även hur avsaknaden av skyddsfaktorer kan öka risken för desamma.

Ibland illustreras risk- och skyddsfaktorerna med två vågskålar: det kan finnas flera risker i den ena skålen, men skyddsfaktorerna i den andra kan ändå väga över. Riskerna kan kompenseras av starka skyddsfaktorer.¹⁹

När skyddsfaktorer brister

Azadé Azad är forskare i psykologi vid Stockholms universitet och har bland annat studerat tjejers vägar in och ur kriminalitet och hur deras brottslighet kan påverka andra delar av livet. Utifrån att relationen till familj, skola och fritid är tre viktiga skyddsfaktorer har Azadé följt hur en grupp tjejers situation ser ut i förhållande till dessa faktorer. Gruppen har begått brott, men tillhör inte dem med tyngst brottsbelastning.

– Tjejerna berättade hur de gick till centrum, fikade, gick på bio, snodde en jacka. Att begå brott blev ett sätt för dem att umgås, säger hon.

I en av studierna framkom det att tjejerna inte deltog i strukturerade och organiserade fritidsaktiviteter. En annan studie visade att en stor andel av tjejerna inte gått ut nian med behörighet till gymnasiet och andra hade påbörjat gymnasiet men inte fullföljt det. Samtidigt beskrev de hur de trivdes i skolan och hade höga ambitioner om jobb och utbildning. Det verkade helt enkelt vara något som brast och som kanske inte hade med motivation och trivsel att göra.

Tjejerna kunde själva se hur brottsligheten påverkade relationen med deras föräldrar, men trots att deras handlingar gjorde föräldrarna ledsna och besvikna verkade det inte vara ett tillräckligt incitament för att sluta. Azadé beskriver hur de föräldrar som engagerade sig genom att delta vid rättegångar och finnas med som stöd hade störst positiv inverkan. På andra sidan fanns kompisarnas påverkan.

– Det verkade inte handla så mycket om gruppsytryck, mer om att de skapade normer i gruppen för ”vad vi gör när vi umgås”. Så eventuella insatser måste ha fokus på hur man kan bryta dessa normer och skapa andra sociala former att umgås. Tjejerna lyfte också att det är viktigt att ha vänner som inte begår brott. Det är svårt att sluta om man inte har tillgång till kompisar där brott inte är normen.

Risikfaktorer bakom kriminalitet

” Jag drogs till extrema och intensiva händelser som hjälpte mig att komma bort från mina egna känslor. Allt var bättre än mitt eget mående och trauma. (...) Jag blev också tillsammans med extrema och aggressiva personer som utsatte mig för misshandel och mordförsök.”

Tjej som befunnit sig i gängkriminalitet

Forskning visar att riskfaktorer för kriminalitet är i stort sett desamma för både tjejer och killar. Ett tidigt normbrytande beteende, som impulsivitet och uppförandestörningar, ökar risken. Även familjeförhållanden, som våld och missbruk, är faktorer som kan leda till svårigheter i skolan, vilket i sin tur ökar risken för kriminalitet. Ju tidigare problemen börjar, desto större är risken att de

Push- och pull

Processer bakom en ungdom som söker sig till kriminalitet eller är i riskzon för att bli indragen kan benämnas som push- och pull-faktorer. Unga som stöts ut från samhällsgemenskapen (push-out) och har en stark längtan efter tillhörighet och gemenskap kan dras in i en annan miljö (pull-in) där de får ett sammanhang som de delar värderingar med, där de kan bli accepterade och få möjlighet att bli framgångsrika både ekonomiskt och socialt. Ett våldskapital kan också vara ett sätt att nå status och erkännande i den nya miljön. MUCF:s rapport synliggör den push-pull-mekanism som ett utanförskap kan innebära, där ungdomen både knuffas bort från sin ursprungliga gemenskap och samtidigt dras in i en ny. Ett viktigt förebyggande arbete blir att jobba medvetet med positiva pull in-faktorer som bjuder in till inkluderande prosociala sammanhang och goda relationer.³⁷

fortsätter. Även antalet riskfaktorer har stor betydelse och det är därför viktigt att tidigt uppmärksamma normbrytande beteenden eller förändringar i barnets mående och hemmiljö.

Att många riskfaktorer är lika, oavsett kön, visar på behovet av universella förebyggande insatser för barn och föräldrar. Samtidigt lyfts både i forskning och praktik att tjejerna ofta far mer illa. Effekterna av riskfaktorerna och av kriminaliteten i sig kan få andra följder än hos killarna. Många av dem vi talat med beskriver hur tjejerna ofta har en större utsatthet, inte minst vad gäller våld och sexuellt våld. Det betyder att kön kan spela roll för att uppmärksamma riskfaktorer, förstå vägarna in i kriminalitet, hur man kan motivera dem att ta sig ur och vilket stöd de behöver. Den mesta av forskningen på området är baserat på pojkar och män, men resultaten ligger ändå till grund för insatser för både tjejer och killar. Detta utan att vi kanske reflekterat över om det finns behov av att justera våra arbetssätt för att fånga upp tjejerna.²⁰

Sofia Liedberg, tidigare verksamhetschef på ungdomsjouren Fria i Eskilstuna, menar att riskfaktorerna i grunden inte skiljer sig så mycket åt mellan killar och tjejer.

– Det finns många likheter och det gör att man kan jobba brett med förebyggande insatser gentemot hela gruppen unga. Men samtidigt spelar könsnormerna roll – och de är extra starka i dessa grupper, där killarna verkligen förväntas leva upp till machonormen.

Sofia betonar vikten av att arbeta förebyggande kring könsnormer, i alla grupper.

– Precis som vi jobbar med killar som riskgrupp måste vi också jobba med tjejerna. Idag har vi föräldragrupper där vi diskuterar gängkriminalitet och de signaler man behöver vara uppmärksam på – och där behöver vi även prata om tjejerna och specifika tecken för dem. Även killar kan vara både offer och förövare, men vilken typ av hot och våld killar och tjejer blir utsatta för kan skilja sig åt. Det är ett perspektiv man behöver ha med sig, exempelvis när polisen ställer frågor i samband med ett ingripande eller en händelse.

Jenny Yourstone är docent i psykologi vid Södertörns högskola och tidigare forskningsledare inom Kriminalvården. Hon önskar att man från samhällets och myndigheternas sida vässar sina instrument för riskbedömning.

– För det första behöver vi se och förstå att tjejerna finns inom kriminaliteten och inte bara styras av våra stereotypa uppfattningar om kön, säger hon. Att kvinnor själva kan vara aktiva kriminella är så normbrytande att det verkar svårt att ta in. Samtidigt har många en större belastning än män, med sexuella övergrepp och utsatthet, och kan behöva hjälp med aggressionsproblematik, PTSD, stress och ohälsa.

Task sharing

Unite Järva är ett unikt projekt som drivs av Rädda Barnen i syfte att erbjuda ett psykosocialt samtalsstöd för barn och unga mellan 9–14 år som upplevt våld i sitt närområde. Samtalsformen är baserat på den internationella metoden Task Sharing, som utvecklats i våldsutsatta områden där stort behov av psykologstöd har uppstått utan att det går att tillgodose i den utsträckning som det behövs.³⁸

Risk- och skyddsfaktorer

Risk- och skyddsfaktorer för kriminalitet finns på flera nivåer. Individens självkänsla och impuls kontroll spelar roll, liksom att familjens stöd kan vara en skyddsfaktor medan problem som missbruk ökar risken. Skolan kan skydda genom en trygg miljö, medan mobbning och dåliga betyg ökar risken. Även sociala relationer och samhällseliga faktorer, som resurstillgång och utsatthet, påverkar – och alla dessa faktorer samverkar.

CTC

En forskningsbaserad preventionsmodell för att stärka lokalsamhällen att arbeta medvetet med risk- och friskfaktorer och stärkta uppväxtvillkor för barn och unga är Communities That Care (CTC)²¹ Preventionsmodellen omfattar vålds- och brottsförebyggande arbete, förebyggande ANDT-arbete samt förebyggande arbete mot sexuellt riskbeteende, underprestation i skolan och psykisk ohälsa. Genom att samla aktörer som skola, polis, socialtjänst, civilsamhälle och näringsliv analyserar man lokala utmaningar, identifierar riskfaktorer och skapar handlingsplaner. Programmet startade som ett EU-projekt och testas nu i 14 länder, bland annat i Malmö i Sverige. Resultaten visar att metoden kan minska riskbeteenden hos unga genom att stärka positiva normer och skapa tryggare miljöer.

När normer skiftar och gränser suddas ut

” Vi ser att porr är tillgängligt långt ner i åldrarna och det påverkar hur unga tjejer blir behandlade. Normalisering av att tjejen ska vara undergiven och killen ska vara dominant leder till att det blir gränslöst och att tjejer ställer upp på saker som de sedan mår dåligt av. Det tas bilder som sprids med hot och utpressning. Skammen över att ha blivit utsatt gör att många inte vågar berätta.”

Åsa Johansson, Kvinnojouren Lillasyster, Piteå

Tjejer med egen erfarenhet av våld har en större risk att hamna i situationer där de på nytt kan utsättas, som i kriminella gäng. Det kan både handla om att de blir våldsutsatta och att de själva använder våld mot andra.

Camila Salazar Atías beskriver hur vi tenderar att missa tjejers riskfaktorer och vilka konsekvenser det kan leda till:

– Om man utsatts för våld är tröskeln för att ingå i en våldsam kriminell miljö lägre och våldet normaliserat. Relationerna blir ofta väldigt destruktiva. Tjejerna är sällan en del av gänget officiellt, utan en möjliggörare, och används som en bra och strategisk resurs.

Men att fånga upp tjejerna kan också vara svårt utifrån att attityder, beteende och kriminalitet förändras. Jenny Yourstone arbetade i kriminalvården åren 2008–2018 och har följt utvecklingen.

– För omkring tio år sedan började vi se att allt yngre tjejer hade kontakt med kriminella nätverk. Det lyftes som en indikation, men togs inte riktigt vidare och det borde man ha gjort. Då fanns det inte fullt utvecklade behandlingsprogram för kvinnor med våldsproblematik. I den meningen skulle man kunna se det som att kvinnor inte ” hade rätt” till en egen aggressivitet. Det är viktigt att förstå att tjejerna kan vara flickvänner och systrar, men att det också premieras att själv bli aktiv – och många upplever att de inte har något alternativ. I ett hårdare klimat begår även tjejerna svårare brott och använder själva grövre våld.

I Anna Ekströms rapport beskrivs hur Kriminalvården idag möter kvinnor som ser gängtillhörighet som något positivt. Det finns en stolthet i att vara en del av ett gäng, något som kan visas upp genom symboler som tatueringar. De utgör fortfarande ett mindre antal, då de flesta tjejer i och kring kriminalitet tvärtom håller en mer dold profil, men här ser Kriminalvården ett skifte i attityd.

Vi måste våga se tjejernas roller för att inte missa viktiga signaler, menar Anna. De attribut eller koder som vi förknippar med kriminalitet bland killar kan se annorlunda ut hos tjejer.

– Vi behöver fråga oss hur en ung tjej kan ha råd att upprätthålla en polerad fasad, med dyra kläder, fixade naglar och ögonbryn. Sådant kostar pengar och vem ger henne dem? Hon kanske inte får pizza på torget, som de yngre killarna, hon får annat istället. Då måste vi ställa andra frågor som: vilka fina naglar du har, var har du gjort dem någonstans? Vi måste våga inleda ett samtal.

Att det skett en normförskjutning är kanske en spegling av förändringar i samhället i stort. Ungdomsbarometerns rapport från 2024²² visar att materialism blivit en viktig del av ungas liv och att allt fler vill uppfattas som självständiga och rika. Rapporten lyfter hur sociala medier är en driv-

kraft i att skapa trender med fokus på att visa upp ett framgångsrikt yttre – från statusprylar och kläder till en medveten livsstil vad gäller träning, kost och hälsa. Samtidigt påverkas ungas mående och handlingar av pressen att nå upp till idealen.

I kontakten med fältarbetare och fritidspersonal i flera områden i landet beskrivs också en ökning av unga tjejer som utför sexuella tjänster som betalning. Det kan vara för att få tillgång till vejs eller narkotika – men även för att betala en pojkväs skuld. Ibland sker det kopplat till gängkriminalitet, ibland under hot och i andra fall som ett eget val – om än problematiskt.

”Vi har tjejer som utför sexuella tjänster för en snusdosa. Vi vet inte hur vi ska hantera det, det är en ny situation för oss.”

Fältarbetare, mellansverige

Vikten av att inte backa

Charlotta von Mentzer är barnmorska och traumaterapeut på Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen, i Göteborg, men forskar även inom området. Mottagningen riktar sig till unga från 13 år som befinner sig i en sexuell riskutsatthet, där verkligheten för många av dem är präglad av hot, substansberoende och psykisk ohälsa och där nästan alla har erfarenhet av sexuellt våld.

– Det behövs en generell kunskaphöjning om hur dessa problem hänger ihop, säger hon. Vården och myndigheterna är ofta för uppdelade, och det gör att vi missar att koppla ihop tidiga riskfaktorer.

Charlotta beskriver ett vårdssystem som inte är rustat för att möta den komplexa problematik som personerna bär med sig.

– De personer jag mött på mottagningen men även i samband med forskningsintervjuer, beskriver upplevelser av att personal de tidigare träffat har blivit rädda och backat. Det har helt enkelt varit för tufft att ta emot deras berättelser och erfarenheter. Deras problem har blivit ”för mycket”. Det kan handla om att ämnet sexuell våld känns obehagligt, men också en rädsla för kopplingar till kriminella personer och nätverk. En av grundaspekterna i min forskning är därför

behovet av skyddande strukturer för personal som möter målgruppen. De måste vara rustade för vad de möter.

Framförallt behöver man anpassa vården, menar Charlotta.

– Många upplever allt för höga krav på drog-frihet för att få en traumabehandling. Man måste också kunna erbjuda vård och stöd till dem som inte har fast adress, BankID eller som har svårt att passa tider. Det är annars många som riskerar att hamna utanför. Det ena föder det andra. Man måste kanske börja i en annan ände.

Projektet ”En blind fläck” öppnar för samarbete

Charlotta delar sin tid mellan mottagningen och forskningen, där hon arbetar med att ta fram ett förslag på en samskapad vård och stödmodell för den komplexa problematiken i samband

med sexuellt våld. Hennes forskningsprojekt samverkar också med det EU/ESF finansierade projektet En blind fläck - tjejer i gängkriminella miljöer, inom Socialförvaltningen i Nordost, Göteborg stad. Samverkan syftar till att knyta ihop socialtjänst, polis och vård för att skapa ett samlat skyddsnet runt målgruppen.

– Jag såg att det projektet låg väldigt nära min egen forskning och nu samverkar vi, säger hon. De tjejer som kommer in via SSPF eller SIG skriver även på ett samtycke för att komma hit till SMC Pilen och några av dem har även sagt ja till att ingå i min forskning.

Komplexiteten bland de tjejer som kommer via projektet En blind fläck har enligt Charlotta varit på en annan nivå än de som tidigare kommit till mottagningen. Den sexuella utsattheten är utbredd, de kan ha blivit utsatta för grova våldtäkter eller blivit tvungna att sälja sex för att betala av skulder – och det kräver att mottagningen både kan hantera deras trauma och komplexa problematik, men även risken för hot och våld på grund av kopplingar till gängkriminell miljö.

– Genom projektet är polis och socialtjänst inkopplade redan från början. Vi är ett team kring tjejerna, vilket skapar en större trygghet i arbetet.

Ibland är det svårt att motivera tjejerna, som inte alltid själva är hjälpsökande. Det kan finnas misstänksamhet mot myndigheter och de har svårt att föreställa sig ett liv utanför den destruktiva miljön.

– Många förstår inte alltid den situation de har hamnat i. Det är en verklighet där de riskerar att bli utsatta, men de ser sig inte alltid som utsatta själva – de har inte de referensramarna. Saknar man trygga vuxna som reagerar, som agerar på varningstecken, som förklarar att man också är ett offer är det svårt att själv sätta gränserna.

– Att ta sig ur den verklighet de befinner sig i är svårt. En del patienter vi möter kan beskriva det som att ramla ner i ett svart hål där de inte längre vet vilka de är, säger Charlotta.

För att lyckas nå tjejerna krävs ett arbetssätt som bygger på förtroende och förståelse för deras verklighet. Charlotta betonar vikten av att möta dem där de är, både bokstavligt och bildligt.

– En tjej som har blivit utsatt av någon med stort våldskapital kan vara rädd för att prata med polis eller socialtjänst, eftersom hon inte vågar anmäla förövaren. I något fall har vi på SMC Pilen försökt att vända på det, då har polisen kommit till mottagningen och beskrivit hur processen vid en anmälan går till och vilket stöd som finns att få. Med ökad kunskap har hon bättre förutsättningar att ta ett eget beslut. Vår förhoppning är att samverkan i projektet "En blind fläck" kan lägga grunden till etablerade rutiner och samverkansvägar som även bidrar till ökad möjlighet att våga anmäla brott.

Charlotta beskriver hur många som är utsatta för sexuellt våld upplever att de inte får den hjälp de behöver. De möts av insatser som har fokus på deras eget reaktiva beteende, som till exempel missbruk och självskada och inte på bakomliggande orsaker.

– De säger att de behöver hjälp med att förstå vad som är fel. Då är det viktigt att någon validerar deras känslor och säger: Det är inte konstigt att du reagerar så här, det gör människor som har varit med om det du har gått igenom.

Normförskjutning försenar upptäckt

Att samhällets gränser för vad som är acceptabelt har förskjutits menar Charlotta leder till att man inte ser ungas mående och utsatthet i tid.

– Kanske beror det på att vi vuxna inte orkar eller hinner med, men jag upplever att vi inte alltid fångar upp barn och unga som visar på tidiga varningssignaler, som exempelvis skär sig eller är utåtagerande, att det istället ses som något unga ibland gör. Den här normaliseringen går väldigt fort och det finns en kunskapslucka kring gränssättning och hur viktigt det är att vi jobbar med den.

Utvecklingen är inte minst tydlig inom det område Charlotta arbetar.

– Jag har haft patienter som beskriver att de upplever att vi i vuxenvärlden har varit för, ”sex-positiva”, att vi inte har lyssnat på varningssignalerna från tjejer som tror att strypsex och smärta i underlivet är något man ska acceptera. Om den tjej vi möter inte får möjlighet att få höra att det hon varit med om inte är okej, lämnas hon med känslan att hennes upplevelse inte stämmer. Att det är hon som inte kan hantera situationen.

Normaliseringen går hand i hand med att vuxenvärlden ofta saknar insyn i ungas verklighet, menar Charlotta. Samtidigt som många unga

lever sina liv på sociala plattformar, befinner sig vuxna och myndigheter långt från de arenor där grooming, hot och trakasserier sker.

En annan viktig faktor är tryggheten. Många tjejer beskriver att de slussas runt mellan olika aktörer – från vården till socialtjänsten och vidare till kvinnojourer eller andra stödinsatser, utan att någon tar ett helhetsansvar.

– Kvinnojourerna och ideella verksamheter gör ett fantastiskt arbete, men de kan inte ta hand om allt. Vi som arbetar inom vården måste vara nära och komma in i de utsattas verklighet. Jag tycker vi borde vara som rökdykare och hämta in dem så att de får det stöd och hjälp de behöver. Då kan vi göra skillnad. ■

Droger som flykt och drivkraft

”De personer jag började hänga med straffade eller dömde mig inte. Jag fick vara som jag ville och hängde på deras livsstil – och deras droger. Wow, jag kunde försvinna, tänka bort min psykiska ohälsa och stänga av. Jag var med på inbrott, misshandel, kidnappning, har transporterat droger – och i utbyte fick jag egna droger som blev min medicin för att orka.”

Tjej med bakgrund i gängkriminalitet

Idag är det en något högre andel tjejer än killar som använt alkohol, cigaretter, vejpap, använt narkotikaklassade läkemedel utan läkares förskrivning eller testat så kallade nya psychoaktiva substanser. När det gäller narkotika är konsumtionen nästan på samma nivå oavsett kön.²³

Narkotika och andra droger finns även med som en röd tråd genom kriminalitet och utsatthet. Ibland som orsak till svåra hemförhållanden, i andra fall som en inkörsport till kriminalitet, där tjänster som att leverera eller förvara narkotika kan ge pengar – eller egna droger. Att vara fast i beroende och inte själv kunna finansiera sin användning kan också bidra till att man blir kvar inom kriminaliteten.

Även om narkotikahandeln bara utgör en del av den kriminella ekonomin, är den en central del av rekryteringen av unga. Både som smörjmedel för att bibehålla inflödet till de kriminella gängerna och nätverken – och som medel att hålla kvar de man rekryterat.

De vi talat med beskriver hur de flesta tjejer som befinner sig i gängkriminalitet också har en egen substansanvändning. Inte sällan blir det ett sätt att hantera en situation med övergrepp, våld eller trauma. Att se helheten är, som tidigare beskrivits, därmed viktigt. Kanske är användningen det enda sätt hon haft att hantera sin problematik, och får hon inte hjälp med den så står hon ganska blottad. Samtidigt är det svårt att ta till sig en behandling om man är påverkad eller fast i ett beroende. Förhoppningsvis kan utkomsten av Samsjuklighetsutredningen ge möjligheter till nya och bättre arbetssätt.

Att narkotika är närvarande inom ramen för kriminella gäng för, enligt genusforskare Linda Arnell, med sig en rad negativa konsekvenser – utöver de direkta riskerna med användningen.

– Dels kan det leda till att du får skulder eller blir beroende av personer som kan tillhandahålla droger. Dels kan det försvåra möjligheten att få hjälp. Idag har vi stödinsatser som inte tar emot tjejer som har pågående missbruk – och risken är att dessa tjejer inte får något stöd alls och blir kvar längre i sin kriminalitet.

”Det stora arbetet måste ske i befintliga verksamheter, som skolan, fritiden eller föreningslivet, där barn och unga redan är. När socialtjänsten nu ska jobba tidigare i och med den nya socialtjänstlagen behöver de samverka med de yrkesverksamma som möter unga i vardagen.”

Karen Austin, sakkunnig mäns våld mot kvinnor, våldsförebyggande arbete och segregation, SKR

Så vad missas, vad görs och vad krävs?

När arbetet fungerar bra ger det inte alltid mediala rubriker – även om goda resultat och möjliga vägar framåt är viktigare än någonsin att förmedla. Både för att lära av varandra och för att stärka känslan av samhörighet och hopp.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap betonar vikten av att bygga resiliens lokalt genom att lära känna sina grannar – och vi har samma behov på fler nivåer i samhället. Att samverka ger förutsättningar till bättre insatser, men bidrar också till förståelse och tillit mellan individer och samhällsaktörer. Viktigt i en tid där det finns krafter som vill polarisera och splittra det samhälle som behöver stå enat.

I följande kapitel lyfter vi exempel från olika delar av landet, där man hittat bra sätt att bygga upp samverkan, metoder för förebyggande arbete, stärkta insatser kring tidig upptäckt och stöd till dem som vill ta sig ur kriminalitet och beroende. Det finns förstås många fler goda exempel som skulle kunna lyftas – men budskapet är att det går att hitta vägar framåt.

Samverkan, trygghet och gemenskap i Gottsunda

Gottsunda har präglats av en negativ bild i medier, ofta kopplad till sociala utmaningar och kriminalitet. Men bakom rubrikerna pågår ett förebyggande arbete, där den lokala samverkan är nyckeln för att skapa trygghet och framtidstro. Ett arbete som vänt utvecklingen rejält.

– Förr var det många som inte vågade gå till centrum, då det hängde gäng utanför, berättar Hiba Sultan, som är biträdande enhetschef på socialförvaltningen i Gottsunda. I dag har vi istället ett centrum med verksamheter som folkhögskola och centrumakademin, som hjälper jobbsökande.

Trenden har vänts tack vare samverkan. I Gottsundas områdesgrupper träffas man regelbundet för att sätta lägesbilder och handlingsplaner. Där ingår många – från kommunledningskontoret till Allaktivitets-

huset, kyrkan, hyresgästföreningen, öppna förskolan, föreningar och lokala handlare. De har också en aktiv SSPF-samverkan, där man snabbt kan agera när oro uppstår.

– Vi är där ungdomarna är, säger Sarah Fagerman, som är samordnare för ungdomsjouren och SSPF. Vi har en närvaro både i skolan, på fritidsgårdar och i centrum. Många gånger börjar oron i skolan. Man ser att någon skolkar, blir kaxigare eller börjar testa alkohol och droger. Då är det viktigt att vi fångar upp de signalerna tidigt.

– Men föräldrarna har inte alltid samma bild

som skolan, säger Hiba. De kan uppleva att deras barn sköter sig hemma, medan vi ser en helt annan sida i skolan eller ute i centrum. Då måste vi våga prata med föräldrarna och stötta dem i att förstå vad som händer.

När en grupp ungdomar rör sig i en negativ riktning kan man genomföra ett så kallat nödstopp, där både skolan och socialtjänsten samverkar med föräldrarna. För ett tag sedan riktade sig ett av dessa specifikt till en grupp tjejer där det fanns problematik.

– Vi skapade en grupp för dem under skoltid, där ungdomsmottagningen, polisen och andra aktörer kopplades på, berättar fältsekreterare Alma Aittamaa. Det bidrog till att minska både frånvaro och kriminalitet i gruppen. Att de får samlas under skoltid ökar chansen att de dyker upp.

För att stärka föräldraskapet hålls kurser för nyanlända om vad det innebär att vara förälder i ett nytt land. Man har också drop-in-verksamhet där alla föräldrar kan få svar på sina frågor.

– Många mammor är oroliga för sina barn och vill lära sig mer, så vi samverkar med mödra- och barnhälsovården för att ge stöd redan från början, säger Hiba. Ibland handlar samtalen om konflikthantering i hemmet, ibland om oro för gängkriminalitet.

Att det finns en tillit mellan samhällets aktörer och föräldrarna är avgörande för att insatserna ska fungera.

– Vi har uppmärksammat att många föräldrar känner en oro kring socialtjänsten. Därför har vi tillsammans med Hyresgästföreningen samlat in deras frågor och låtit familjeenheten och ungdomsjouren komma och svara på dem. Det handlar om att bygga förtroende – att visa att vi finns där för att stötta, säger Hiba.

Gottsunda har idag en mängd verksamheter som erbjuder positiva alternativ för barn och unga.

– Vi har fritidsgårdar, kulturaktiviteter,

idrott och dans. Nästan allt är kostnadsfritt och öppet för alla, säger Alma. I Allaktivitetshuset i skolan bjuds på frukost från morgon till kväll och där har vi även aktiviteter för mammor på kvällarna, som zumba och sykurer. Nu är det så många aktiviteter att man nästan inte orkar förvalta allt – men det är samtidigt fantastiskt – och tillgängligt för alla.

Sarah menar att mycket av förändringen i Gottsunda – där ett kvitto är att man gått från ett ”särskilt utsatt område” till ett ”riskområde” – handlar om att man arbetat för att skapa likvärdiga förutsättningar.

– Det genomsyrar allt vi gör, säger Sarah. Ett exempel: När vi vet att socialbidragen är lite sena ser vi till att det finns en extra macka att få på fritidsgården.

– Kommer man hit idag och möter alla fantastiska människor och verksamheter, så ändrar man sin bild av Gottsunda, säger Alma. Vi har kämpat för att Gottsunda ska vara en plats för alla, där alla ges samma förutsättningar. Idag kommer även de som bor i villaområdena runt omkring och handlar i vårt centrum. De som tidigare alltid valde Uppsala istället. ■

Foto: Uppsala Ungdomsjour

Samverkan

” Vi är många som jobbar med frågorna, men vi jobbar inte tillsammans, vi jobbar bredvid varandra. Det gör att vi missar helheten. Samverkan kan vara svår i praktiken.

Carina Seger, trygghetschef Sundsvall

Alla verkar vara överens: samverkan är nyckeln till framgång när det gäller förebyggande insatser och tidiga upptäckter. Men trots att många aktörer har en tydlig bild av vad som behöver göras och vilka luckor som måste fyllas, leder inte alltid samverkan till de resultat man hoppats på. Så varför fungerar det inte alltid som tänkt, och vad krävs för att samverkan ska göra skillnad på riktigt?

Att arbeta tillsammans låter på ett sätt självklart – motsatsen är inget alternativ – men verkligheten kan ändå vara komplicerad. Det tar tid och energi att få till en struktur, skapa en gemensam lägesbild, mål, handlingsplan och ansvarsfördelning – och det är först därefter det kan bli verkstad. Risken är att man ibland fastnar i det första steget och att det inte leder till reella insatser.

En av de största utmaningarna är bristen på tid att bygga hållbara strukturer. Många organisationer är inte konstruerade för att samarbeta över gränser, vilket skapar hinder. Samtidigt måste aktörer ofta jonglera mellan akuta insatser och långsiktigt arbete. Resultatet är att arbetet ibland stannar vid korta projekt istället för att bli en del av den ordinarie verksamheten. En annan utmaning som lyfts på flera av våra nätverksträffar är att samverkan ibland saknar en tydlig ansvarsfördelning. Många gånger är samarbetet avhängigt enskilda personers engagemang, vilket gör det sårbart. Om nyckelpersoner byter jobb eller om prioriteringarna ändras, riskerar samverkan att falla. Långsiktighet och tydlighet verkar därmed vara receptet bland dem som lyckas väl.

Bygga räls till tåget

En av deltagarna på träffen i Sundsvall var Ulrika Viklund, som är brottsförebyggande samordnare i Västernorrland. Som länsamordnare arbetar hon dagligen med samverkan, stöd och erfarenhetsutbyte på både lokal-, läns- och nationell nivå. Hon beskriver hur de har en bred samverkan med både civilsamhället, näringslivet och kommunerna. Däremot ser hon ett behov av att utveckla samarbetet med hälso- och sjukvården, vilket hon inte är ensam om att lyfta.

– Regionen är så stor så det kan vara svårt att hitta rätt ingång till frågorna, säger hon. Det är också en utmaning eftersom de inte har ett brottsförebyggande uppdrag, vilket vi har, och då kan det bli svårare att hitta former för samverkan.

Att arbeta med en bredd av aktörer i länet är både en styrka och utmaning.

– När man är många aktörer blir ”annanismen” väldigt påtaglig, säger Ulrika. Det är alltid någon annan som borde göra något, och i praktiken var det ingen som gjorde det. Med det sagt finns det fantastiskt många drivna brottsförebyggande aktörer i länet och det är ju positivt.

Det finns mycket kompetens runt om i landet, många bra insatser och en vilja till samverkan – men kanske saknas ibland en tydligare organisation eller aktör som kan koppla samman de goda krafterna. Christoffer Bohman, trygghetsstrateg för Skandias stiftelse Idéer för livet och före detta

polis, beskrev situationen under en konferens på Fryshuset.²⁴

– Jag möter fantastiska aktörer, men det är de organisatoriska hållrummen mellan aktörerna som är problemet. Hur vandrar en person från en SSPF till en SIG? Hur gör man en bedömning av vilken metod som passar? Vi har många bra tågagnar, men saknar en tågräls. Vi behöver bli konkreta i vad som behövs vad gäller samverkan – vi behöver få till ett innovationsledningssystem.

På verksamheten Ingången, som är Umeå kommuns alkohol- och drogrådgivning, arbetar sociologen Leif Lundin. Han möter även de tjejer som, förutom problem kring substansanvändning, även är involverade i gängkriminalitet och utsatta för hot, våld och övergrepp. I de fall det finns behov av stöd från flera håll brukar han bjuda in övriga aktörer till Ingången, så att ungdomen inte ska behöva bollas runt till olika ställen. Men det går att göra mer.

– Om vi ska utveckla det förebyggande arbetet kring en så utsatt grupp borde vi kanske följa spåren bakåt, som vid en haveriutredning, säger han. Vad hade du behövt stöd med i ett tidigare skede? Vad hade vi kunnat göra annorlunda? Vad kan vi lära för att utveckla vår verksamhet? Vi genomförde en liknande process när vi bjöd in föräldrar till barn med samsjuklighet till fokusgruppsamtal. Där hade föräldrarna många konkreta förslag som hjälpte oss framåt i arbetet.

För att utveckla stödet vid multiutsatthet har bland andra Umebrå och Ingången startat arbetsgruppen Samlat grepp. Seth Åberg vid Umebrå beskriver hur de, liksom många andra, ser att ett problem sällan kommer ensamt och kan vara kombinerat med olika behov och utmaningar.

– Idag har vi separata spår i kommunens arbete för att hantera frågor kring tillgänglighet, funktionsnedsättningar, brotts- och drogförebyggande insatser, hälsofrämjande arbete, jämställdhet, minoriteter, våld, psykisk ohälsa och suicid. Listan kan göras längre, men utmaningen är just att vi inte uppmärksammar att vissa grupper har flera behov eller kan drabbas av flera problem samtidigt, säger Seth.

Civilsamhällets kraft

Yahye Ahmed är verksamhetschef för Rädda Barnens ungdomsgårdar i Järva. Han berättar hur de arbetat för att ge tjejer mer inflytande, i en fritidsverksamhet som annars domineras av pojkar.

– Det är viktigt med sammanhang, säger han, och om vi ska vara en hub dit ungdomar kan komma och hitta sina intressen måste vi fundera på hur vi kan attrahera tjejer. Tidigare har vi haft tjejvällar, men nu vill vi ha en mer kontinuerlig verksamhet, så några timmar i veckan är en av våra gårdar endast öppen för tjejer.

Rädda Barnen i Järva sitter även med i en lokal samverkansgrupp tillsammans med enhetschefer från kommunen, fältarbetare, rektorer, socialtjänst och polis.

– Varje vecka sänder vi och övriga aktörer in våra lägesbilder till polisen. De gör sedan en sammanställning som ligger till grund för vårt gemensamma veckomöte. Jag måste säga att det är ett väldigt välfungerande system. Jag har svårt att se att det skulle kunna fungera bättre. En stor anledning till att vi haft en positiv utveckling i Järva de senaste åren är just den nära samverkan och informationsutbytet som sker mellan olika aktörer – även om det ibland kan ställa till det med sekretessen.

Det finns ett flertal exempel på kommuner där civilsamhället får ta plats. Där man tar vara på dess kraft att bygga relationer genom lokal verksamhet, med barns och vuxnas delaktighet och ideella engagemang som bas. Det om något bidrar till en ökad tillit människor emellan, men kan även fungera som länk till andra samhällsaktörer.

Foto: Maria Juslin

Trots goda exempel är det fortfarande många kommuner där civilsamhället inte är inkluderat i de plattformar som finns för samverkan och förebyggande arbete. Camila Salazar Atías tycker att man missar civilsamhällets potential.

– Vi från civilsamhället kan nå den unge som är längst ut och det är en enorm vinst och resurs, säger hon. Men trots det är vi sällan med i analysen eller planeringen av insatserna. Jag skulle önska att det fanns ett arbetssätt för hur och när civilsamhället kommer in i kommunens arbete, så att vi inte behöver börja om från början varje gång. Jag upplever att kommunerna vill lösa situationen själva istället för i samverkan – eller bestämma vad som ska genomföras och så ska vi bara följa deras beslut.

Camilas bild delas till viss del av Greta Berg, som är handläggare i trygghets- och säkerhetsfrågor på Sveriges Kommuner och Regioner, SKR.

– Sedan kommunernas brottsförebyggande uppdrag trädde i kraft har de varit inriktade på att uppfylla lagen, säger hon. De har tagit fram lägesbilder, startat Brottsförebyggande råd och skapat handlingsplaner – i första hand i samarbete med polisen – men nu behöver de lyfta blicken och få med andra viktiga aktörer, som civilsamhället och näringslivet.

Greta tror att det kan finnas en osäkerhet från kommunernas sida vad gäller bidrag och samarbete med civilsamhället och känner man sig inte helt trygg avstår man kanske från att samverka.

– Vi har alltid utgått från att alla vill gott, men så ger polisen en bild av att det finns organisationer som inte har rent mjöl i påsen och då kommer frågor om kontroll upp. Samtidigt finns det en stor kraft inom civilsamhället som kommunerna underutnyttjar idag och ska vi få till en bättre samverkan behöver vi uppmuntra och sprida goda exempel. Vi har ändliga resurser och då måste vi kraftsamla utifrån de möjligheter som finns.

Även Brå har fått ett regeringsuppdrag att se över hur kommunerna kan samverka med civilsamhället i det brottsförebyggande arbetet.

– Hittills har vi inventerat hur det ser ut idag och vilka delar vi behöver förstärka, säger Charlotta Gustafsson, som är biträdande enhetschef på Brå. Man är ganska bra på att använda civilsamhället

för att utföra åtgärder, men inte lika bra på att ha med civilsamhället hela vägen i processen, som en jämbördig partner. Idag är det bara en femtedel av kommunerna som har formaliserat sin samverkan med civilsamhället.

Brås arbete utgår bland annat från den rapport som NOD, Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället, tog fram 2024 kring civilsamhällets brottsförebyggande insatser, erfarenheter och synpunkter.²⁵ I rapporten framkommer att civilsamhället ser bristen på långsiktiga resurser och problem med samverkan som utmaningar i det brottsförebyggande arbetet.

Mesir Taki arbetar med regeringsuppdraget på Brå. Han menar att civilsamhället behöver inkluderas i hela processen, från planering till genomförande.

– Civilsamhället är inte en resurs som man kan aktivera vid behov, som i krissituationer, säger han. De måste vara med redan när vi skapar strategier.

Mesir lyfter hur civilsamhället har en styrka som den offentliga sektorn kan lära sig av – förmågan att bygga relationer och nå ut till målgrupper som annars är svåra att engagera.

– Samhället har många former av stöd och hjälp att erbjuda, men hur motiverar vi människor att söka sig till dem? Civilsamhället arbetar med människor och täpper till de glapp som finns mellan myndigheter och de målgrupper vi vill nå. Det är ett arbete som bygger på legitimitet och förtroende och det kan hjälpa det offentliga att nyansera bilden av vad det brottsförebyggande arbetet faktiskt innebär.

Nationella plattformar öppnar för civilsamhället

Redan idag finns det flera utarbetade metoder att arbeta med samverkan för att förebygga ungdomsbrottlighet. Drygt hälften av landets kommuner arbetar med SSPF (samverkan Skola, Socialtjänst, Polis och Fritid) och många har SIG-grupper (Sociala Insatsgrupper).²⁶

Som en del av satsningen på det brottsförebyggande arbetet och kommunernas lagstadgade uppdrag har man även bildat en struktur med Bob-råd (Barn och unga i organiserad brottslighet) på nationell, regional och lokal nivå. Tanken är att de ska bidra till ett bättre samarbete och få till en snabbare informationsdelning och insatser för barn och unga i risk. De lokala Bob-råden ska komplettera de samverkansformer som redan finns, som SSPF och SIG, men även utveckla arbetet med målet att förhindra att barn och unga hamnar i grov kriminalitet eller återfaller i brott.²⁷

Utmaningen är att inte stanna vid de aktörer som utgör kärnan i metoderna. Inom Bob-arbetet utsågs därför 2024 en myndighetsgemensam arbetsgrupp för att inkludera civilsamhället, näringslivet och akademien i arbetet.

Lotta Lundberg på polisregion Stockholm är tydlig med att civilsamhället måste få ta plats i den nya strukturen.

– Grunden i ett lokalt Bob-råd är polis, kommun, socialtjänst – men det är jätteviktigt att även skola, sjukvård, näringsliv och civilsamhälle inkluderas. Alla ska inte göra allt, man ska bidra med det man är bra på – och här vet vi att civilsamhället har en unik förmåga att bygga relationer med barn, unga och deras föräldrar. De har en direktlinje till dialog och samtal med målgruppen.

En blind fläck – från forskning till praktik i Göteborg Nordost

Pilotprojektet En blind fläck i Göteborg Nordost sätter ljuset på unga kvinnor i kriminella miljöer. Genom projektet, som drivs i samarbete mellan bland andra polis, socialtjänst och Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen, identifieras unga kvinnor i riskzon och erbjuds stöd och hjälp.

Anna Byström, som leder projektet, tar emot oss på Socialförvaltningen Nordost i Göteborg. Kontoret ligger i SKFs tegelbyggnad i Gamlestan och ett par trappor upp får vi träffa några av dem som har nyckelfunktioner i projektet.

– 2015 drog vi igång ett projekt i UngÖst, numera UngNordost, med polisen för att jobba med unga i riskzon i några av de utsatta områden vi har inom våra stadsdelar, säger Anna. I samverkan med kommunpolisen såg vi över våra utvecklingsområden och insåg att vi visserligen träffade på tjejerna, men aldrig riktigt hade kopplat ihop deras medverkan och utsatthet inom kriminalitet.

Insikten ledde till en förstudie där de tittade på tidigare forskning – bland annat från Storbritannien – genomförde workshops med en bredd av berörda aktörer och intervjuade unga tjejer. Studien visade att tjejerna i hög grad var osynliga i arbetet, att de ofta befann sig i en komplex situation och att de både utnyttjades och själva utsatte andra för hot och våld.

– Vi såg också hur killars och tjejers beteenden och handlingar bedömdes olika, säger Anna. Hos killarna var vi ofta mer uppmärksamma på brottslighet och missbruk och hos tjejerna hade vi ett större fokus på psykisk ohälsa. Vi behövde bli bättre på att se de motsatta faktorerna hos båda grupperna.

Jonas Borgström är kommunpolis och en av dem som varit med i projektet sedan starten:

– Vi har behövt en intern informationskampanj inom polisen, säger han. Det handlar inte bara om att vi behöver bli bättre på att lagföra brott, utan framförallt om att synliggöra tjejer-

na och kunna slussa dem vidare.

Jonas menar att arbetet med att öka medvetenheten hos polisen i Göteborg Nordost har förenklats genom att även cheferna varit delaktiga i projektet. Det har gett tyngd till arbetet inom den egna organisationen. Ett exempel är att man nu lyfter frågan om tjejer och kvinnor i samband med utsättningar, det vill säga de möten där man går igenom den aktuella situationen inför ett arbetspass.

Att våga testa

Förstudien lade grund för det pilotprojekt som pågår under 2024–2025. Det handlar om att utveckla och testa metoder för arbetet, med stöd av följeforskning.

– Projektet ger oss en möjlighet att täppa igen hålen i systemet och nå en grupp som tidigare varit osynlig för oss, säger Anna Byström. Men just nu handlar det om metodutveckling, så vi lär oss hela tiden och justerar efter hand.

I arbetet utgår man från redan befintliga samverkansformer, som SSPF och SIG. Berörande på ålder skriver vårdnadshavare eller personen själv på ett samtycke så att relevant information kan delas mellan de aktörer som ingår i samverkan. Sofia Omar arbetar som SIG-koordinator och för henne blev det tydligt redan några månader in i projektet att kunskapen från förstudien slagit igenom hos en rad aktörer.

– Tidigare kom det i stort sett aldrig in några tjejer från frivården eller kriminalvården, men sedan vi började sprida information om projektet har det dykt upp tjejer hela tiden. Det är ju inte så att de inte funnits tidigare, vi har bara inte sett dem.

Sofia menar att det kan vara svårare att motivera tjejerna att delta. Ibland kan det ta flera månader innan de är redo att ta emot hjälp.

– När de väl gör det beskriver de ofta att de tidigare inte känt sig hörda. De har ropat på hjälp vid flera tillfällen, men det har inte fångats upp. Här försöker vi skapa en trygg miljö där de vågar öppna upp sig och där vi kan koppla på rätt stöd.

– Tjejerna har ofta en annan typ av resa än killarna, förklarar Anna. Det handlar inte bara om att bryta med kriminaliteten, utan också om att klippa banden till en pojkvän eller hitta en ny försörjning. Det kräver tid och tålamod för dem att landa. ■

UngDOK

I arbetet används UngDOK, en bedömningsmetod som hjälper till att göra en riskanalys och skapa en helhetsbild, då de tjejer som fångas upp i projektet ofta lever i en komplex situation med både kriminalitet, våld, substansanvändning och sexuell utsatthet. För att inte missa det sistnämnda och få en samlad bild träffar tjejerna även en barnmorska på Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen.

Förebygg

”Det krävs en by för att fostra ett barn sägs det, men hur kan vi få fler vuxna att ställa sig frågan: Vad kan jag bidra med för att barn och ungdomar ska må bra?”

Linda Lasu, brottsförebyggande samordnare i Piteå

Att arbeta förebyggande handlar just om att förebygga. Att se till att problemen aldrig uppstår. Det tål att poängteras, för idag lyfts många åtgärder fram som förebyggande, även om de genomförs när det vi vill förebygga redan hänt.

Ett bra främjande och förebyggande arbete är en investering, men det kan vara svårt att påvisa att de insatser som genomförs också sparar pengar för samhället.

”En icke-händelse som inte hänt på grund av vårt kunskapsbaserade, förebyggande arbete är svårt att mäta, Hur visar vi för bidragsgivare, politiker och kommuner att vi tack vare vårt preventiva arbete förhindrat ett negativt förlopp?”

Camila Salazar Atías, kriminolog och senior specialist på Fryshuset

På våra nätverksträffar runt om i landet har det varit tydligt: det finns ett stort engagemang för frågorna och många bra insatser – men man möter också utmaningar i arbetet.

Under träffen i Piteå lyftes flera exempel på förebyggande arbete, men även sårbarheten då verksamheten drivs som projekt, av ideella krafter, eller tilldelas tillfälliga medel från politiskt håll. Där var man överens om att det behövs långsiktighet för att bygga förtroende till målgruppen och få förutsättningar att lära, utvecklas och förfinas. Att effekterna kanske inte syns förrän på längre sikt och heller inte alltid går att mäta.

Norrtälje kommun har byggt upp en tät samverkan mellan relevanta aktörer genom arbetet med Trygg i Norrtälje kommun, TiNK. Arbetet har även följts av forskare från Uppsala universitet, som tagit fram en modell för att kunna mäta kostnader och besparingar av förebyggande insatser. Den visar att Norrtälje, trots stora investeringar ändå haft betydande kostnadsbesparingar – bland annat genom minskad narkotikaanvändning, minskat riskbruk av alkohol och färre brott vid skolavslutningar.

– De förebyggande insatserna har haft stor betydelse, säger Sofie Ahlholm, folkhälsostrateg i Norrtälje kommun. Minskade kostnader för brott och vård – och en ökad trygghet bland befolkningen – visar att det lönar sig att arbeta förebyggande. Det är inte en utgift, det är en investering.

Att arbeta med olika målgrupper

Förebyggande insatser har förstärkt en bredd – från de mer främjande, som att bygga genomtänkta bostadsområden där människor trivs och känner trygghet – till en meningsfull fritidsverksamhet för barn och unga och stöd till föräldrar och andra vuxna i ungas närhet. Precis som nämnts ovan är det främjande och förebyggande arbetet långsiktigt – ja, ständigt pågående, som en del av vårt samhällsbygge.

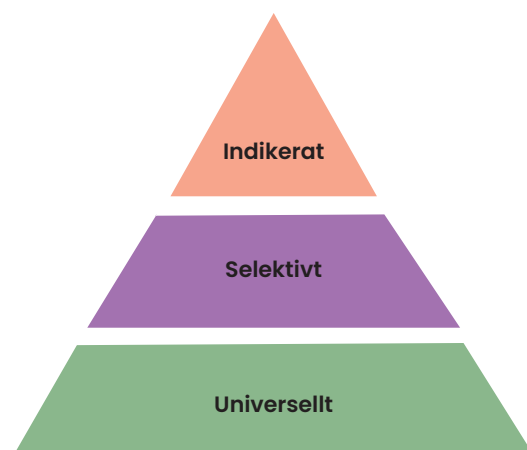
Med målet att förbättra människors livsvillkor och minska risken för problem längre fram brukar man dela in insatserna i tre kategorier, då den målgrupp man vänder sig till kan ha olika behov:

Det handlar om universella, det vill säga breda insatser, som föräldramöten och fritidsaktiviteter som stärker ungas skyddsfaktorer. Selektiva insatser för riskgrupper, exempelvis genom stöd till elever med hög frånvaro eller svårigheter i skolan – och individuella, riktade åtgärder för personer som löper högre risk att begå brott. De insatser som är mest kostnadseffektiva är de som vänder sig till den breda, universella gruppen – och insatserna på individnivå kostar förstärkt mer. Båda behövs, men ett bra arbete gentemot den breda gruppen minskar antalet individer som behöver mer riktad stöd.²⁸

I det förebyggande arbetet har civilsamhället en viktig roll i att skapa möjligheter till organiserad fritid, ett sammanhang och gemenskap, fler trygga vuxna i barnens miljö, stöd till föräldrar och inte minst en förankring i lokalsamhället. Men det kräver förståelse för varandras styrkor och förutsättningar – och mod att utveckla verksamheten.

”Alla verksamheter måste ställa sig frågan om man når dem man verkligen vill nå. Är det bara ungdomar som redan har det bra som kommer till ungdomsgården och hur når man i så fall de andra? Upplevelsen är att ungdomar på glid ofta stängs ute.”

Sammanfattning av en av grupperna under nätverksträffen i Piteå

Kanske måste vi bli bättre på att reflektera över vilka som kommer till fotbollsträningen, kulturskolan eller fritidsgården – och vilka som inte kommer? Kan vi arbeta med att sänka eventuella hinder – som kostnader för att delta, möjlighet att låna utrustning eller få hjälp med skjuts?

Riksidrottsförbundets rapport "Smakar det så kostar det"²⁹ visar att kostnaden för barn och unga att idrotta i en förening dubblerats de senaste 20 åren. Färre än var fjärde barn som bor i områden med svag ekonomi idrottar, medan motsvarande siffra är drygt den dubbla i välbärgade bostadsområden. Det är dock viktigt att komma ihåg att det kan genomföras organiserade aktiviteter inom idrott och kultur som inte syns i statistiken. Verksamhet som inte kräver medlemskap eller avgifter och som därmed inte fångas upp i Riksidrottsförbundets statistik.³⁰

MUCF:s rapport "Utanförskap och unga" visar att en strukturerad fritid har en positiv effekt på barns och ungas fysiska och psykiska hälsa, men att barn och unga som växer upp i socioekonomiskt svaga hem eller glesbygd har sämre tillgång till en strukturerad fritid. Forskningen visar också att en ostrukturerad fritid i sin tur kan ha en negativ effekt.³¹

Skolan öppnar upp för fritiden

I Borås, som har två "särskilt utsatta områden", har samverkan mellan civilsamhället, kommunen och näringslivet blivit en nyckel för att stärka ungas framtidsmöjligheter och förebygga brott. Genom projekt där skolan blir en central arena för meningsfull fritid och stödinsatser hoppas man kunna kompensera för och på sikt bryta segregationen och skapa en tryggare stad.

Initiativet Skola som arena, syftar till att skapa en meningsfull fritid för barn och unga direkt i skolmiljön.

Projektet har en kommunalt anställd samordnare som fungerar som en länk mellan skolan och ideella föreningar och ser till att barnen får tillgång till aktiviteter med start i skolans lokaler. Tidigare har skolorna haft svårt att hinna med den här typen av insatser, men Malin Andersson som är utvecklingsledare på Fritids- och folkhälsoförvaltningen i Borås, ser tydliga vinster med att använda skolan som arena för att tillgängliggöra fritid för fler.

– Nu når vi barn som tidigare inte deltog i fritidsaktiviteter och dessutom är ungefär hälften av dem tjejer, vilket är ovanligt i många idrotts- och föreningssammanhang.

Fördelarna med att ha aktiviteter på skolan är flera. Miljön är redan välkänd för barnen och deras föräldrar, vilket sänker tröskeln för deltagande. Aktiviteterna är också kostnadsfria och tillgängliga för alla. Dessutom märker både skolan och polisen att det blivit lugnare i de områden där insatserna genomförs.

– Samarbetet mellan olika aktörer är en nyckel till framgång, men det är inte alltid enkelt att hitta formerna. Vi har arbetat under en längre period för att få till ett större medskapande perspektiv i praktiken och kunna mötas på lika villkor. Här har kommunen bland annat tagit hjälp av fredsforskaren Hans Abrahams-son. Även om staden tagit flera steg för att arbeta mer tillsammans med civilsamhället finns det fortfarande mycket att utveckla och förbättra i detta, säger Malin. ■

Vända stök till positiv kontakt

Att fritidsgårdar finns med i lokala samverkansgrupper är ofta självklart. Lika vanligt är det kanske inte att andra aktörer som möter barn och unga deltar. På våra nätverksträffar i landet blev det tydligt att biblioteken har en viktig roll, som ibland går utöver deras egentliga uppdrag. Att vara en öppen plats där alla är välkomna kan innebära utmaningar, som hanteras på olika sätt i olika kommuner.

I Smedjebacken har det varit en del stök på biblioteket av en grupp ungdomar som även uppmärksammats i skolan och på andra platser i kommunen. Det fanns också en tydlig korrelation till de tider då fritidsgården var stängd och gruppen istället kom till biblioteket.

– Några av dem var tjejer som på olika sätt utmanade oss, men som också sökte vuxenkontakt och berättade saker som vi inte visste hur vi skulle bemöta eller hantera, säger bibliotekarien Maria Höglund Boberg.

Biblioteket signalerade att de behövde fler vuxna i rummet och fick då till ett samarbete med socialförvaltningen, säkerhetsansvarig och kyrkan, men även stöd från skolan och socialtjänsten att göra orosanmälningar i de fall det blev aktuellt. Det har också varit viktigt att fånga upp de yngre barnen i mellanstadiet, som inte har åldern inne för att gå till fritidsgården.

– Vi har nu dragit igång efter-skolan-aktiviteter, två gånger i veckan, för barn som inte verkar ha någonstans att ta vägen på eftermiddagarna. Vi hoppas att det kan minska den oro som finns i gruppen och ge dem något meningsfullt att göra, säger Maria.

Ett liknande projekt har genomförts i Härnösand, där biblioteket projektanställde en socialpedagog för att möta upp de barn och unga som kom till biblioteket för att hänga. Med hjälp av satsningen lyckades man lösa upp de gäng som bildats och genom närvaro av engagerade och trygga vuxna är situationen idag mycket bättre.

Fritidsgårdarna finns ju där för ungdomarna, men det kan ändå innebära utmaningar när det blir för stökigt kring vissa grupper eller individer. Det är inte alltid enkelt att balansera mellan att säkra en trygg och bra miljö för ungdomar i stort – och samtidigt hantera de individer som stör verksamheten, vilka ofta har ett extra stort behov av trygga vuxna och en organiserad verksamhet. De fritidsgårdar vi talat med har ibland haft olika strategier. I flera områden, som hos Brobyggarna i Sundsvall, jobbar man med "credible messengers", det vill säga personer som människor lyssnar och litar på i den grupp man vill nå. De har i sin tur kunnat få kontakt med dem som varit drivande i ungdomsgruppen och fått dem att förändra sitt eget och gruppens beteende.

Christina Charlotte Ruben är teamledare på BBU Nørrebro-Bispebjerg i Köpenhamn som arbetar med förebyggande insatser bland unga och hon lyfter fram betydelsen av bra vuxna förebilder.

– Vi vet att närvaron av gäng i utsatta bostadsområden i sig själv är en riskfaktor. Inte för alla, men för ungdomar som är utsatta för kriminalitet. Därför är det väsentligt att ha starka "systembrobyggare" – det vill säga socialarbetare som är närvarande just i dessa områden. Både som förebilder och som aktörer för att stärka kapaciteten bland områdets invånare.

Älskade civilsamhälle

Att civilsamhället är en viktig, ja livsnödvändig kraft för vårt samhälle är nog alla överens om – men vem eller vad utgör det civilsamhälle som vi inkluderar i vår samverkan? Lisa Kings är lektor i socialt arbete vid Södertörns Högskola. Hon beskriver hur vi älskar civilsamhället i Sverige, men kanske har en alltför snäv bild av hur det civilsamhället ska se ut.

– Det har länge funnits en uttalad politisk grundprincip att ett lägre valdeltagande i socioökono-

miskt utsatta områden är likställt med ett mindre engagerat samhälle, men det är ett mycket snävt sätt att se på delaktighet och engagemang. Mina egna studier har visat på ett i allra högsta grad aktivt lokalt civilsamhälle. Det är inte alltid ett högljutt civilsamhället utan ofta småskaliga föreningar och sammanhang som fungerar som stöd i vardagen, som hjälp med jobbsökande, läxhjälp, att bryta ensamhet – helt enkelt det kompensatoriska. Orsaken har framförallt varit att det offentliga samhället retirerat, säger Lisa.

När större etablerade organisationer kommer in i ett område där de inte har lokal förankring är risken att det lokala engagemang som redan finns förbises, trycks undan eller inte får samma möjlighet till ekonomiskt stöd. Då är det viktigt att synliggöra alla bidrag för att få till ett bra samarbete och inte skapa en konkurrenssituation, menar Lisa.

– Det görs mycket verksamhet lokalt som inte uppmärksammas eller inkluderas i det breda förebyggande arbetet. Alla förväntar sig snabba lösningar och enkla recept, men det kräver ofta ett ihärdigt arbete och en bred lokalkunskap. På vissa ställen har det startats stabila former för samverkan, som Folkets hus i Husby och Helamalmö som lyckats just på grund av sin lokala förankring.

Helamalmö sätter samhället i rörelse

Vi möter Robin i Helamalmöns lokaler vid Nydala Torg i Malmö – en stor källarlokal fylld av målningar och citat som speglar organisationens värderingar. Lokalen rymmer dans- och samlingsytor, gym, gamingrum, samtalsrum och ett hår- och sminkrum. Att det finns många olika aktiviteter och att verksamheten känns trygg och inkluderande gör att 60 procent av ungdomarna som kommer dit är tjejer.

– Att jobba med tjejerna är att jobba med killarna, säger Robin Pihl, verksamhetsansvarig på Helamalmö. De ser sig ofta som överlägsna och vi behöver visa på rådande maktstrukturer och jobba med empati. Men det handlar också om att vi som arbetar för organisationen ska vara positiva förebilder och att många av våra anställda är tjejer.

Helamalmö startade som en basketförening men växte snabbt till en organisation med mobila mötesplatser och ett brett utbud av verksamheter. För sex år sedan fick de sin nuvarande lokal via ett samarbete med det kommunala bostadsbolaget.

– Vi ville mer än att bara erbjuda fritidsaktiviteter. Vi ville vara en röst för kidsen och

en stöttepelare när samhället brister, säger Robin.

Idag har de flera tusen deltagare i verksamheten i åldrarna 10–19 år. Organisationen är en viktig aktör på Malmöfestivalen, där de med hjälp av ungdomsledare minskat bråk och ökat tryggheten, vilket lett till färre vakter och poliser.

– Tidigare var det otroligt mycket bråk bland ungdomsgängen under festivalen. För att lösa det tog man in fler vakter och poliser, men till slut var känslan att det var fler uniformer än besökare på festivalen. När vi inledde vårt samarbete samlade vi ett tjugotal av våra bästa ungdomsledare och gick in och tog det relationella. Nu har de kunnat dra ner på antalet vakter, för det är nästan inga bråk längre.

Denna målning är gjord av Illari Jozwikowska och finns i Nydala, en av Helamalmös lokaler.

Ett bra exempel på hur man kan jobba med trygghet över de olika sektorerna.

Vi sätter oss i sofforna i biblioteket. Det finns inget kommunalt bibliotek i Nydala, så Helamalmö har själva byggt upp ett rum med böcker för utlåning där både barn, ungdomar och vuxna kan låna böcker.

– Nydala är inte med på listan, men är ett område med socioekonomisk utsatthet. När vi startade arbetet här skapade vi en lägesbild av hur det såg ut lokalt och vilka resurser som fanns i området. Vår kartläggning visade att unga inte kände någon framtidstro. En del av dem kunde inte ens se en framtid efter att de fyllt 21 år.

Helamalmö har arbetat fram Nydalamodel-

len som bygger på forskning kring sociala frågor och mobilisering för att nå social hållbarhet. Metoden går ut på att först kartlägga lokala behov och krafter som finns i området. Därefter bjuds företag, myndigheter och lokala föreningar in för att tillsammans möta de identifierade behoven. En utgångspunkt för verksamheten är samverkan med lokala butiker och företag i området. Arbetet med Nydalamodellen har lett till att de boende, som från början kände oro för att verksamheten skulle skapa problem, nu upplever en större trygghet.

– Vi har lyckats bra och vill gärna dela med oss av vårt arbetssätt till alla som är intresserade, säger Robin. De kan göra en "blue print" om de vill. ■

Starka föräldrar – starka barn

” Mina föräldrar är inte några dåliga föräldrar, men de hade inte verktygen att möta mig där jag var. Nu vet jag hur viktigt ett utvecklat föräldrastöd är, du är inte en dålig människa för att du inte har de verktyg du behöver för att hantera ditt barn i den här situationen.

Ung tjej med bakgrund nära gängkriminalitet

En bra relation mellan barn och föräldrar är en av de starkaste skyddsfaktorerna, men att vara förälder är inte alltid enkelt. Även om relationen och hemförhållandena är goda, kan vi stärka föräldrar genom universella insatser där det ges utrymme för information från relevanta samhällsaktörer och möjlighet till samtal föräldrar emellan.

I Piteå arbetar de med föräldrastöd för olika målgrupper. Bland annat använder de sig av metoden ABC, som vänder sig till alla föräldrar med barn i ålder 2–12 år. Det är en universell insats och genom att nå ut brett har den en bra förebyggande effekt på samhällsnivå. De föräldrar som behöver mer stöd följs upp med mer individuella insatser.

Louise Nilsson är förskollärare och arbetar på Familjens hus i Piteå och hon beskriver hur de utbildat närmare 30 ledare i metoden bland förskollärare, lärare, barnmorskor, familjebehandlare, skolkuratorer och barnskötare.

– Men vi har även gett en "lightutbildning" till all personal i förskolan, säger hon. Det gör att de kan sälja in ABC till föräldrarna redan i hallen när de lämnar och hämtar barnen.

Louise menar att personalens kunskap varit nyckeln till att de nått så många föräldrar att även andra kommuner hör av sig för att få tips och råd.

– Just nu startar vi tre nya grupper med föräldrar, säger hon, och då har vi ändå nästan 80 föräldrar i kö som inte fick plats. Responsen från föräldrarna är att ABC borde vara obligatorisk. De upplever att de får mycket bättre verktyg att klara situationer som syskonbråk, tjat och generella bråk inom familjen – och många tycker även att det hjälper partnerskapet föräldrarna emellan.

Rissa Seidou har i många år arbetat som områdespolis i Järva och där lyft vikten av föräldrars medverkan.

– En viktig framgångsfaktor för att skapa förändring och motverka den våldspandemi vi befinner oss i är att involvera familjerna, vid varje handling och varje händelse, och inte lämna dem utanför, säger hon.

Men föräldrar, syskon och andra närstående är även de en förbisedd målgrupp, som också kan vara i behov av stöd. Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning har inom ramen för SIG-gruppen startat upp ett anhörigstöd för dem vars närstående barn och vuxna är i risk eller redan är involverade i kriminalitet.

– Många förlorar sina barn och syskon i skjutningar eller har barn som blir häktade för allvarliga brott, men de får inte så mycket information om processen därefter, säger Alejandra Chacin, som är samordnare för verksamheten. Vi märkte att behovet var enormt. Man kan känna sig väldigt ensam som anhörig. Stödet hjälper anhöriga att orka och att i sin tur kunna vara ett stöd för sina barn att ta sig ur kriminalitet.

Sedan ett par år har kommunerna möjlighet att ansöka om statsbidrag för föräldraskapsstöd från Myndigheten för Familjerätt och Föräldraskapsstöd, MFoF. Trots det är det långt ifrån alla kommuner som arbetar med föräldraskapsstöd och inte alla som genomför stöd för föräldrar som kan behöva kompletterande information, exempelvis föräldrar med annan språkbakgrund.

Interkulturell kompetens

”Ojämlighet i levnadsförhållanden får ett geografiskt mönster, ett mönster som vi i dagligt tal kallar segregation.

Karen Austin, sakkunnig mäns våld mot kvinnor, våldsförebyggande arbete och segregation, SKR

Fatumo Osman är lektor och docent vid Högskolan Dalarna³² och hon ser stora utmaningar för föräldrar som försöker hitta sin roll i ett nytt land. Språkbarriärer, arbetslöshet och känslan av att tappa sin identitet påverkar både föräldrar och barn.

– Man kan känna sig osäker i sitt föräldraskap när man inte hittar sin plats i det nya samhället, säger hon. Rädslan för att barnen ska bli omhändertagna kan leda till att föräldrar inte söker stöd, samtidigt som förutfattade meningar från samhällets aktörer bidrar till minskad tillit.

Hon menar att nyckeln till ett bra föräldrastöd är att involvera målgruppen i ett tidigt skede, arbeta med inkluderande språk och öka personalens kulturella kompetens.

– Vi behöver jobba för en ömsesidig tillit – både till och från föräldrarna, betonar hon.

”Vi bygger en by”

I Umeå arbetar studieförbundet NBV i ett litet projekt med mammor och döttrar med somalisk bakgrund. Eva Emadén är verksamhetsutvecklare på NBV och beskriver behovet och önskan om att stärka relationen till varandra inom gruppen.

– För många av mammorna är vardagen ganska kärv, säger Eva. Man arbetar mycket och ska hinna med allt där hemma och det finns inte så mycket utrymme längre för att ha roligt tillsammans.

Verksamheten genomförs som en studiecirkel, med en cirkelledare som ger stöd i aktiviteter och samtal.

– Vi varvar mellan tillitslekar, dans och djupare samtal, säger Eva. En övning vi haft är att döttrarna får skriva ner frågor till mammorna om sådant som kan vara tabu och som de aldrig vågat lyfta – men när det sker anonymt i grupp blir det lättare för alla att tala öppet.

Samtidigt som det finns en styrka i det lilla projektet och det ideella engagemanget, ser Eva en utmaning i att den här typen av verksamhet har svårt att växa upp och bli långsiktig. För att söka bidrag krävs att gruppen bildar en förening och det kan vara en alltför stor utmaning. Förening eller inte så synliggör projektet hur gruppen blivit ett community, där de kan hämta stöd och hjälpa varandra i vardagen.

Sundsvalls Brobyggare skapar trygghet

Sedan några år tillbaka arbetar fyra "brobyggare" i Sundsvall för att stärka länken mellan skola, elever, föräldrar och samhälle. Det är två kvinnor och två män med somaliska och arabiska språkkunskaper – de två största språkgrupperna i de områden där behovet är störst.

– Vi finns där för att stötta både barn och föräldrar, säger Sarah Abdullah, som är en av brobyggarna. Om mina barn hade börjat i en skola i Somalia och det arbetat en svensk där, så hade jag kastat mig i famnen på den personen. Det är samma sak här – föräldrarna känner sig trygga när de möter någon som förstår dem.

Brobyggarna finns på plats vid skolstarten, hjälper föräldrar att fylla i blanketter, förstå skolans digitala system och kommunicera med lärare. De håller också i läxhjälp efter skolan och skapar relationer som sträcker sig utanför skoltiden.

– Skolan blir mer än en skola. Det blir en plats för hela familjen, säger Sarah. Vi följer barnen under flera år och ser att de utvecklas. Och vi vet att om de klarar de nationella proven i trean, ökar chanserna att de även klarar dem i sexan och nian. Misslyckas de istället tidigt blir kostnaden för samhället enorm.

Sarah beskriver hur socialtjänsten utlokaliseras till områden där brobyggarna arbetar, men att de saknar personer med annan bakgrund i sin verksamhet.

– Här fungerar vi som en bro mellan föräldrar och socialtjänst, säger hon. Många har en svag tilltro till myndigheter, men när vi följer med dem så känner de sig trygga.

Att navigera i det svenska samhället är inte alltid enkelt. Därför håller brobyggarna föräldrautbildningar där de pratar om allt från demokrati till skolans förväntningar.

– Vi som samhälle förväntar oss mycket av föräldrarna, men vi ger dem inte alltid rätt förutsättningar. Det är som att du skulle komma till ett nytt jobb men inte få någon introduktion

till vad du ska göra eller vilka verktyg du har att tillgå, säger Sarah.

– Det handlar inte om att tycka synd om föräldrarna, är Sarah tydlig med, men att motivera dem hur de kan hjälpa sina barn.

– Jag är rak och tydlig i min kommunikation. Du tar ditt föräldraansvar om du kommer på föräldramötet eller skickar ditt barn på läxhjälp. Även om du själv inte kan hjälpa till med läxorna så ser du till att ditt barn ändå får stöd.

Projektet arbetar också förebyggande för att minska risken för kriminalitet och utanförskap. De arrangerar aktiviteter i samarbete med fritidsgårdarna och genomför familjedagar för barn och föräldrar.

– Vi kan inte bara släcka bränder, vi måste finnas där innan problemen uppstår, så att vi kan skapa en barndom fri från kriminalitet och utanförskap, säger Sarah. Man brukar säga att det krävs en by för att fostra ett barn. Men om byn inte finns där, kan barnet aldrig att känna sig som en del av den. ■

Foto: Brobyggarna Sundsvall

Kulturen öppnar nya dörrar

Det är fredagskväll i Nässjö. Filmen "Vänta", skapad av Martin Jenefeldt ska visas för ett gäng ungdomar. Det är en kortfilm som skildrar hur snabbt unga kan dras in i kriminalitet, med fokus på unga tjejer, vars roll ofta är osynlig i debatten.

Filmen, som är löst inspirerad av verkliga händelser, skildrar två tjejer som på bara en timme blir indragna i en kriminell värld. De ska transportera en väska – och blir efter det djupt involverade i något de inte kunnat förutse.

– Det visar hur snabbt det kan gå, säger Martin. Man tror att man står utanför, men på ett ögonblick kan allt förändras.

Responsen har varit stark, oavsett om visningen skett på en filmfestival i Malmö eller i en föreningslokal i Nässjö. Martin beskriver hur unga ofta dras in i berättelsen och sitter knäpptysta genom filmen.

– Det är det bästa betyget, säger han. Filmen har inget öppet slut, så det leder till samtal som annars kanske aldrig skulle bli av. Unga lyssnar inte alltid på vuxna, men en film kan få dem att reflektera.

För Martin handlar hans filmproduktioner om två spår: att skapa en bra och konstnärlig film och att lyfta en viktig samhällsfråga.

– Filmens styrka är att den kan bidra till förståelse och empati. Man tvingas in i en annan diskussion än den om hårdare straff. Istället handlar det om att se människan bakom valen, säger han.

Vid visningarna pratar Martin också om det kreativa skapandet som ett sätt att inspirera unga att hitta egna uttryck.

– Många unga vet inte ens att det går att göra film. När jag visade filmen i Nässjö blev det stort för tjejerna att jag, som gjort filmen, faktiskt var där. Det skapar en kontakt och visar att det finns många spännande vägar att ta i livet, säger Martin.

Martins filmvisningar runt om i landet genomförs i samarbete med lokala aktörer. I Nässjö

var det Jönköpings kommun, Länsstyrelsen, studieförbundet NBV och IOGT-NTO Föräldrar Tillsammans 2.0 som hjälpte till med lokal, marknadsföring, fika och stöd

i samtal. De har sina upparbetade kanaler för att nå både ungdomar och föräldrar och finns kvar för att fånga upp eventuella frågor även efter filmkvällen.

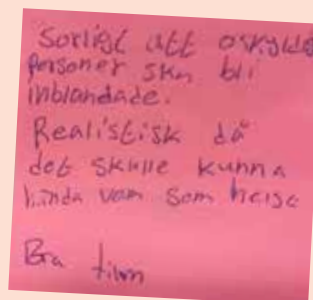
– Jag hade några tjejer som kom ut till mig i köket efteråt, säger Khadra Abyan, som är föräldracoach hos Föräldrar Tillsammans. De hade tankar och frågor kring filmen och när vi diskade och fixade i köket fick vi ett bra samtal. Det har lett till att vi bokat in fler tillfällen framöver när vi ska ses och då får jag kanske en bild av vad de kan behöva stöd med.

Filmen har sin främsta publik bland unga i högstadie- och gymnasieåldern. Men den har även visats inom IOGT-NTO:s föräldrastödsprogram.

– Det blev väldigt engagerade diskussioner efteråt, säger Martin, och föräldrarna tyckte att den borde visas i skolan, att den är ett viktigt verktyg för att prata med sina barn om de här frågorna.

Föräldrar tillsammans från Rosengård till Nässjö

IOGT-NTO Föräldrar Tillsammans 2.0 är ett föräldrastödsprogram som finns på flera platser i Sverige, bland annat i Malmö samt i Nässjö och Jönköping där de har samarbetsavtal med kommunen. Programmet har fokus på föräldrar med annan språklig bakgrund, främst somaliska och arabisktalande föräldrar.

All verksamhet utgår från en lokal förening. Där utbildas föräldracoacher som har en kulturell och språklig kompetens och ett nätverk som gör att de når ut till föräldrarna. 2024 mottog de Malmö Stads pris för Mänskliga Rättigheter och samma år utvärderades även programmet med stöd från Brå, vilket visade att det är en bra drog- och brottsförebyggande verksamhet.

Programmet handlar om att ge föräldrar kunskap om samhället, information om droger, stöd i kontakten med myndigheter och mod att prata om svåra frågor som missbruk, psykisk ohälsa och tystnadskultur.

– Vi har blivit en brygga mellan myndigheter och föräldrar, säger Alexandra Tetchet, som tillsammans med Rahma Ali drog igång arbetet.

Inom verksamheten har föräldracaféer vuxit fram som trygga mötesplatser. Här samlas mammor och pappor – ibland med inbjudna gäster, ibland bara för samtal. Särskilt viktigt är stödet för ensamstående mammor, som ofta bär det tyngsta ansvaret när barn hamnar i gängkriminalitet.

– Vi är inget projekt som kommer och går. Vi är en verksamhet som ska finnas långsiktigt, baserat på föräldrarnas behov och önskemål, säger Alexandra.

Samarbetet sträcker sig till civilsamhällets aktörer som Svenska kyrkan, moskéer, Majblomman och Rädda Barnen, men även myndigheter och lokala företag. Trots det är finansieringen en utmaning.

– Statliga medel, som det för föräldrastödsprogram, går bara till kommuner och regioner, trots att civilsamhället kan nå föräldrar på ett annat sätt, säger Alexandra. I utvärderingen av vårt arbete uttryckte till exempel närpolisen i Malmö att de inte är vana med att det kommer så många föräldrar som det gör på våra träffar.

Föräldrar spelar en avgörande roll i att förebygga kriminalitet och droganvändning, men de behöver rätt förutsättningar, som språkkunskaper, samhällsinformation och stöd att hantera svåra frågor.

– För oss är det naturligt att prata om kulturella skillnader och likheter – det hjälper oss att öppna upp även för svåra frågor, säger Alexandra.

För Alexandra och Rahma, som tillsammans med engagerade kvinnor i Rosengård såg behovet av verksamheten, blev kopplingen till en etablerad organisation och folkrörelse som IOGT-NTO en väg framåt. Här fanns kunskap och erfarenheter från olika håll som tillsammans blev en stark och stabil plattform för arbetet. ■

Foto: IOGT-NTO, Föräldrar tillsammans

”Vi måste vara närmast våra hyresgäster”

Dzemaal Sabovic är verksamhetsutvecklare för social hållbarhet på Bostadsbolaget i Göteborg och arbetar oftast från de lokala kontoren på Hisingen, i Frölunda/Tynnered och i Hammarkullen.

– Ska vi bygga tillit med de boende och med lokala aktörer måste vi vara på plats i de områden vi verkar i, säger han. Det går inte att jobba från ett skrivbord flera kilometer bort.

Göteborg har satt ett ambitiöst mål som innebär att staden inte ska ha några ”särskilt utsatta områden” fram till år 2030 – och inga områden ska kategoriseras som utsatta år 2035. Stadens fastighetskoncern Framtiden, som samlar de kommunala bostadsbolagen, blev nyckelspelare i att stötta arbetet. Med satsningen följer utmaningar, men det har också gett goda resultat och ett par av de områden som tidigare klassades som ”särskilt utsatta” har nu graderats ner till så kallade ”riskområden”.

Strategin har bland annat resulterat i att bostadsbolagen byggt upp egna avdelningar för social hållbarhet. Dzemaal är ansvarig för en av dem och med bakgrund som drogförebyggande samordnare i Ale kommun vet han att arbetet kräver tät samverkan med många andra aktörer. Inte minst civilsamhället.

– Vi är nära våra hyresgäster och det är avgörande. Att ha en dialog där folk känner sig hörda, vare sig det handlar om otrygghet, nedskräpning eller annat, gör stor skillnad. Vi anordnar till exempel boendedialoger genom trapphusmöten, där hyresgästerna själva får identifiera problem och föreslå lösningar.

En viktig del av arbetet är att kartlägga hur situationen ser ut. Dzemaals kollega Camilla Tjernberg är enhetschef på Trygghetsenheten på Bostadsbolaget och hon beskriver hur aktuella lägesbilder tas fram i samverkan med polis, socialförvaltning, fältarbetare, näringsliv och föreningsliv.

– Tillsammans gör man en orsaksanalys och funderar över vad respektive aktör kan bidra

med utifrån sin roll, kunskap och mandat. Kanske behövs det mer belysning, tätare rundor med trygghetsvårdare eller ungdomscoacher.

– Vi måste alltid fundera över om vi ska lösa saker själva eller borde jobba ihop med någon annan, säger Dzemaal. Vi ska stödja grunduppdragen inom stadsdelarnas förvaltningar, men det kanske inte är vi som bostadsbolag som har rätt utbildning för att ge läxhjälp eller föräldrastöd. Då kan grundskoleförvaltningen stå för den pedagogiska kravställningen och vi kan se till att resurserna finns via ett samarbetsavtal med lämplig samarbetspartner.

Fokus på framtidstro

En av de största utmaningarna i utsatta områden är arbetslöshet. Här kan bostadsbolagen agera som brygga till arbetsmarknaden, med egna feriejobb för unga eller genom att involvera företagen i området för att skapa jobbmassor och erbjuda praktik och arbetstillfällen.

– Får vi ut föräldrar i arbete och ungdomar på feriejobb skapar det framtidstro. När mina föräldrar fick jobb gav det mig luft under vingarna, säger Dzemaal. Ni vet, ”nothing stops a bullet like a job.”

Dzemaal betonar vikten av civilsamhället och näringslivet för att fylla den ”obevakade fritiden” med bra aktiviteter eller feriejobb – och det i ett så tidigt skede att unga inte hinner fångas upp av andra krafter. Det gäller inte minst unga tjejer.

– Kvinnor och tjejer är ofta nyckelpersoner i att skapa förändring. Men vi har inte alltid varit snabba nog med att erbjuda dem rätt stöd och möjligheter. Det måste vi ändra på, säger Dzemaal. Inspirationsaktiviteter, där kvinnliga

förebilder besöker skolor och pratar om sina karriärer är ett sätt att visa unga tjejer vilka vägar som är möjliga.

Ett område som står med på polismyndighetens lista som "utsatt" kan både generera resurser och sätta ljuset på de behov som finns – men innebär samtidigt en utmaning för dem som lever och verkar i området.

Ska man genomföra en social förskjutning av områden som är klassade som utsatta behöver man stärka den egna förmågan hos alla aktörer, menar Dzemaal.

– Tillsammans blir vi ju klokare och gör smartare val – och när vi synliggör de förbättringar vi uppnår blir de ett osynligt lim som får alla att vilja fortsätta. ■

Polisens definition av utsatta områden

Geografiskt avgränsade områden med låg socioekonomisk status där kriminella, trots att de är en liten del av befolkningen, har stor påverkan på lokalsamhället. Klassificeringen som utsatt, riskområde eller särskilt utsatt område beror på hur kriminaliteten påverkar polisens arbete och människors möjlighet att delta i rättsprocessen.³³

I Umeå kraftsamlar näringslivet för att engagera barn och unga

Umeå har än så länge inga "utsatta" områden enligt polisens definition, men med en växande stad följer nya utmaningar. Därför har Föreningen Företagarna tillsammans med Umebrå, startat initiativet Framtidens Umeå för att bidra till att Umeå kan växa tryggt och säkert.

– Vi vill vara med och skapa bättre förutsättningar för unga att växa upp i en trygg och välmående stad, säger Susanne Waleij från det privatägda fastighetsbolaget Balticgruppen som engagerat sig i arbetet.

Initiativet Framtidens Umeå växte fram efter att Företagarna i Umeå bjudit in polisen för en uppdaterad nulägesbild. Det blev tydligt att man behöver agera i tid om Umeå fortsatt ska växa tryggt och säkert, som man satt som mål.

– Vi frågade oss vad vi som företagare kan göra för att förhindra ungdomsbrottslighet och penningtvätt, säger Anna Ericsson som är sammankallande för Framtidens Umeå.

Resultatet blev en företagssponsring där företag går in med medel som föreningar kan söka för att skapa meningsfulla aktiviteter för unga. Företagen bidrar även med praktikplatser, feriejobb och mentorskap.

– Unga efterfrågar möjligheter att tjäna pengar, och här kan vi som företag bidra genom att erbjuda praktik och jobb, säger Anna.

Ett av initiativets styrkor är att det bygger på samarbete mellan näringslivet, kommunen, polisen och civilsamhället.

– Umeå är en växande stad och med det följer nya utmaningar, vi behöver ta ansvar och ge förutsättningar för att detta sker på ett hållbart sätt, säger Susanne. Vi är väldigt bra på att samverka i Umeå, men frågan är om vi hinner med utvecklingen. Räcker det vi gör? Pengar är en del av lösningen, men vi behöver också fundera på vad mer vi kan bidra med, säger Susanne.

Fokus på ungas behov

Initiativet utgår från vad barn och unga själva efterfrågar för att må bra och vilka insatser

som Umebrå ser kan göra störst skillnad.

– Vi vill nå alla barn och ungdomar upp till 17 år, både tjejer och killar. Föreningslivet spelar en viktig roll, och där vi vill skapa fler möjligheter för unga att delta i aktiviteter oavsett bakgrund, säger Anna.

Varför Umeå inte har några utsatta områden vet man egentligen inte, men enligt Frida Puntonet Davidila på Umeåbrå beror det troligen på flera faktorer som: ett starkt föreningsliv, en stadsplanering som främjar social hållbarhet, en stor andel högutbildad befolkning, och en lång tradition av god samverkan mellan kommunen och polismyndigheten.

De är alla överens om att det krävs ett fortsatt gemensamt arbete för att bibehålla den positiva utvecklingen.

– Vi älskar Umeå och vill se till att det fortsätter vara en välmående och hållbar stad och det är också därför vi engagerar oss i detta, säger Susanne. ■

Foto: Umeå kommun

Tidig upptäckt

” Vi är tre fältarbetare, men vilken dröm det skulle varit om vi var fler och kunde täcka upp på helgerna och finnas med redan på låg- och mellanstadiet. Nu jobbar vi bara från högstadienivå, men vi borde fånga upp barnen i ett tidigare skede. Ofta kan de redan i förskoleklasserna peka ut vilka barn som riskerar att utveckla problematik.

Fältarbetare Anna Kemi under nätverksträffen i Piteå

Tidig upptäckt är en viktig del av det brottsförebyggande arbetet. Det handlar om att föräldrar får stöd i hur de kan hjälpa sina barn, att skolor har rutiner för att fånga upp elever som behöver extra stöd, och att fältarbetare, polis och ungdomsledare vet vilka tecken och signaler de ska titta efter. Men det räcker inte att upptäcka problemen – det måste också finnas insatser som snabbt kan sättas in och anpassas efter vad barnet behöver.

Återigen är samverkan viktig. Även om någon upptäcks är det inte givet att den sammanhållna kedja som – i den bästa av världar – ska dra igång därefter är så tät som den måste vara för att fungera. Risken är att det finns glapp i systemet, där barn och unga ramlar mellan. Situationen och utmaningarna kan se olika ut i storstäder och små kommuner, men behovet av samverkan för att få till rutiner för tidig upptäckt och rätt insatser är i grunden desamma.

Ökad medvetenhet för tidig upptäckt

Polisen är en av de samhällsaktörer som står för flest orosanmälningar och är därmed en viktig aktör för tidig upptäckt. Men, precis som Anna Ekström beskriver i sin rapport för Noa, kräver det en större medvetenhet om tjejernas involvering och utsatthet i gängkriminalitet.

Elsa Bertils och Alexander Folkesson arbetar inom polisen och har skrivit en gemensam kandidatuppsats om gängkriminalitetens kvinnor i avhopparverksamhet.³⁴ De ser hur en förändrad kultur inom polisen och samverkan med andra aktörer kan göra skillnad.

– Under polisutbildningen pratade vi knappt om det här och vi hade inga kvinnor som utförare i våra studier eller scenarier, säger Elsa. Men på kandidatutbildningen lyftes frågan mer och idag är vi även fler kvinnor i kåren, vilket kan bidra till en kulturförändring.

– I områden med hög kriminalitet blir situationen kring tjejerna tydligare, fyller Alexander i, men i kommuner där brottsligheten är lägre kan det vara svårare att se mönstren. Största utmaningen är att vi inte möter tjejerna på samma sätt som killarna, ofta är det externa aktörer som träffar dem först, och då kan sekretessregler försvåra samarbetet.

– Men idag har vi i Göteborg socialtjänsten på plats på våra stationer och det är guld värt, säger Elsa. Det gör att vi kan ha en direktkontakt och en större förståelse för varandras arbetssätt.

Elsa betonar vikten av att pröva gränserna för vad som är möjligt. Att aktörer har olika utbildningar och ser ärenden från olika perspektiv gör att man kan lägga pusslet tillsammans och våga testa lagstiftningen för att lösa situationen på bästa sätt för individen.

– Många tror att man måste göra en polisanmälan bara för att man pratar med oss, men ibland kan vi bara lyssna, säger Alexander.

Precis som Alexander lyfter, kan det kanske vara svårare att se tjejernas roll i områden där gäng-

kriminaliteten inte är utbredd. Emmeli Klodner är polis i Smedjebacken och hon varnar för att tro att mindre orter är helt förskonade från påverkan av de stora kriminella nätverken.

– Vi har några personer som står bakom en stor del av den kriminalitet vi ser och kring dessa finns flera tjejer som också är brottsaktiva, säger hon. Tjejerna rör sig i utkanten av de kriminella kretsarna och kan vara både delaktiga i brott och samtidigt utnyttjas av nätverken.

Ester fångar även upp de tysta barnen

I Smedjebacken i Dalarna använder man sig av det forskningsbaserade screeningverktuget Ester för att tidigt fånga upp normbrytande beteende hos barn. Metoden bygger på att pedagogerna två gånger per år screenar barnens utveckling utifrån ett antal kriterier.

– För att inte missa något barn tittar vi systematiskt på varje individ, säger Josephine Molin, som är rektor för södra utbildningsområdet i Smedjebacken.

Efter varje screeningperiod hålls möten med specialpedagoger och representanter för Estermodellen för att diskutera resultaten.

– Vi ser vilka barn som behöver ytterligare stöd och vilka insatser som redan är på gång. Sedan tas resultaten tillbaka till avdelningen och läraren för beslut om vilka barn man vill göra en fördjupad bedömning på, säger Josephine.

Vid en fördjupad bedömning deltar både vårdnadshavare, specialpedagog samt personal från förskola eller skola och fritids.

– Vi använder oss av ett dataprogram med frågor för att identifiera styrkor och vad som kan förbättras. Utifrån svaren sätter vi in insatser som följs upp efter tre månader och utvärderas efter sex månader.

Metoden har visat sig fungera särskilt bra i förskolan. Pedagogerna är redan vana vid att tänka i "Ester-andan", menar Josephine, vilket har lett till att man ofta upptäcker sådant som

behöver följas upp, även utanför perioderna för själva screeningen.

– Genom att screena alla barn fångar man även upp dem som kanske är tystare eller mindre synliga och som annars riskerar att missas. Att använda oss av verktuget hjälper oss att bygga en gemensam bild utifrån det vi verkligen ser, inte utifrån vad vi tycker. Det gör skillnad. ■

Foto: Maria Ljuslin

Hjälpare

Många av dem vi träffat runt om i landet möter barn och unga genom sina yrkesroller som lärare, polis, fältarbetare, behandlare eller föreningsledare – och de har på olika sätt beskrivit behovet av att bygga relationer.

Annette Berlin är tidigare polis och arbetar nu som fältassistent i Sundsvall. Hon sätter ord på vad som krävs för att arbeta relationsskapande med unga.

– Om vi plockar upp en ungdom utanför en fritidsgård och skjutsar hem hen och stannar kvar och fikar och snackar en stund – då bygger vi förtroende hos både barnet och föräldrarna. Vi skriver ingen rapport om det som sagts, men att vi träffats, visat intresse och lyssnat kan göra stor skillnad. Som förra veckan då vi frös tårna av oss när vi tittade på en fotbolls-match, för att uppmuntra att de spelar och visa att vi bryr oss.

Sundsvall har tre fältarbetare på 100 000 invånare. De behöver enligt Annette vara fler, men det behövs även fler vuxna generellt som kan se och fånga upp unga.

– En nyckel i vårt uppdrag är att ungdomarna är välkomna som de är, oavsett om de är 13 år eller 23. De kan ta ner fasaden när de är med oss.

– Ett exempel på det var när jag tidigare jobbade på en fritidsgård, berättar kollegan Zara Lif. Där fanns det en handfull unga tjejer som var väldigt attraherade av ett gäng kriminella killar och blev genom dem själva involverade i kriminalitet och grovt våld.

Zara sökte då medel från det kommunala bostadsbolaget för att skapa en grupp med tjejerna och fick föräldrarnas samtycke att även bjuda in andra funktioner såsom ungdomsmottagning, polis och socialtjänst.

– Det var tydligt att våldet skulle se både snyggt och aggressivt ut, att de skulle överbevisa varandra. Grupptricket var enormt, säger Zara.

Inom ramen för fritidsgårdens arbete tog Zara med gruppen på de aktiviteter tjejerna själva önskade – allt från att sitta på stranden med en högtalare och muffins, till att gå på bio eller café. Målet var att skapa en miljö där alla kände sig trygga och sedda.

– De fick själva bestämma vad vi skulle göra med den tid vi hade tillsammans, säger Annette, som då deltog som polis. Det viktiga var att vi pratade med varandra utan att de behövde oroa sig för att någon utanför skulle få veta vad vi sa.

Samtidigt var de tydliga gentemot tjejerna att de kommer att göra orosanmälningar om det behövs. Zara Lif understryker vikten av en rak och tydlig kommunikation byggd på respekt. Det visar att de bryr sig.

Mattias Gullberg, som är lärare i socialt arbete i Göteborg, beskriver vikten av "hjälpare". Det kan vara en fältarbetare, men också en lärare, tränare, bibliotekarie eller annan person som ungdomen känner förtroende för.

– Om man har byggt upp ett förtroende är det bra om man som kontaktperson och hjälpare finns kvar, även om man tar in andra professioner för stöd.

Han ser ett problem i hur systemet ibland fungerar.

– Om en 16-åring blir föremål för en orosanmälan till socialtjänsten och direkt får frågan om hon vill ha hjälp, så säger hon ofta nej och så avslutas ärendet. Men det är ju inte så man skapar motivation. Tjejerna vill ha någon att snacka med. Vissa har haft samtalskontakter i flera år. De kanske försvinner ett tag, men kommer sedan tillbaka. Därför måste systemet bygga på relationer, inte bara funktioner.

HJÄLPARE:

En funktion med ofta lokal närvaro som bygger på:

- relation
- förtroende
- och trovärdigt stöd.

Stor intervention första gången

” Man ska våga ta i från början och sätta in resurser direkt. Kriminaliteten är väldigt mäktig, så vi måste vara lite mäktigare. Dra rejält i bromsen, det ska inte behöva eskalera för att vi ska ingripa – då har det ofta gått för långt. Vi ska dra in resurser, informera föräldrar och göra en plan.”

Tjej som varit delaktig i kriminalitet

I Trollhättan arbetar socialtjänsten och polisen tillsammans i projektet TUTI – Tidig Upptäckt, Tidig Insats.³⁵ Idén är enkel: ju snabbare man reagerar när en ung person begår ett brott, desto större är chansen att man bryter en negativ spiral.

Arbetet startade efter en kartläggning 2016 som visade att stöd till unga som begått brott ofta dröjde flera månader efter ett ingripande. Vid åtal kunde det ta upp till ett år innan domen föll, vilket ökade risken för fortsatt brottslighet. Ofta blev ett kort möte med socialtjänsten den enda åtgärden och det saknades stöd till unga och deras föräldrar vid omhändertaganden av polis.

Med TUTI, som från början drevs som pilotprojekt och nu har integrerats i den ordinarie verksamheten, ändrades det. I samband med att det första brottet begås följs ärendet upp direkt av en så kallad behandlare i beredskap och man träffar ungdomen och föräldrarna och erbjuder motiverande samtal. Genom samtalen kartlägger man vilka behov som finns av vidare stöd och kan då välja olika program, som ”Stöd att låta bli” eller ”En annan väg”. Verksamheten följs av forskare från Högskolan i Väst och deras utvärdering visar att de unga som tagit del av TUTI inte återkommit till socialtjänsten på grund av kriminalitet ett år efter att insatsen avslutats – och att de flesta barn och ungdomar som deltagit har varit positiva till insatserna.

– De har köpt att det har varit ganska stora interventioner även vid mindre brott, eftersom de upplevt att insatserna varit för deras skull, säger Anette Bolin, professor i socialt arbete på Högskolan i Väst. Flera av dem har tyckt att det varit skönt att få prata med någon och i samtalen har det även kommit upp annan problematik, som man annars kanske inte hade upptäckt.

SIG+BUP ger snabbare insatser

Samverkan med barn- och ungdomspsykiatri, BUP, upplevs på många håll som en utmaning, vilket även lyfts av deltagare på flera av våra nätverksträffar. Men nu genomförs ett pilotprojekt i sex stadsdelar i Stockholm, däribland Farsta, där BUP samverkar med de sociala insatsgrupperna, SIG, för att fånga upp ungdomar med kriminella riskbeteenden. Pauline Lundberg är SIG-samordnare i Farsta och hon beskriver hur arbetet sett ut tidigare och vad förändringen innebär.

– Det har varit svårt att få till ett fungerande samarbete med BUP. Vi har jobbat på varsin planhalva och i bästa fall fått viss information om vad som pågår. När vi nu sitter vid samma bord fungerar vi istället som flera fingrar på samma hand. Processen går smidigare och vi träffar mer rätt i insatserna. Att BUP är på plats på mötet och kan boka in en tid direkt minskar också risken för att ungdomen ska hoppa av insatsen. Det blir en gemensam överenskommelse och motivationen ökar.

Susanna Terling är överläkare på BUP och en av personerna bakom pilotprojektet. Hon håller med om att samverkan med SIG gör att man kan komma in i ett tidigare skede.

– Gruppen unga med allvarligt normbrytande beteende har ofta korta motivationsfönster, säger hon. De kanske inte ens upplever ett lidande kopplat till sitt beteende än, vilket gör det extra viktigt att insatserna kommer i rätt tid och på rätt sätt.

Hon lyfter även vikten av att samla information från olika aktörer.

– SIG-formatet, där man kan bryta sekretessen, ger oss på BUP mycket värdefull information. När vi får insikter från socialtjänst, skola, anhöriga och andra aktörer får vi en bättre helhetsbild av ungdomens behov. Det gör att vi kan ställa mer träffsäkra diagnoser och utvärdera effekterna av insatserna från fler perspektiv. Annars riskerar vi att missa viktiga delar.

En utmaning är tryggheten i kontakten med vården, då det kan förekomma hotbilder och våld runt ungdomarna. Susanna berättar att vissa ungdomar tidigare avslutade sin kontakt

med BUP, då de inte vågade besöka mottagningen. Genom samarbetet med SIG kan de nu erbjuda säkrare alternativ och vara mer flexibla var och när de möter ungdomen.

Även kontinuiteten är en utmaning, särskilt för de ungdomar som placeras eller flyttar till en annan kommun.

– Många faller mellan stolarna när de flyttar och vårdkontakten avbryts. Om BUP inte skickar en remiss måste vårdnadshavare själva kontakta vården på det nya stället och riskerar då att bli avvisade, hamna i kö eller få börja om från början, säger Susanna. I SIG-samarbetet ansvarar vi från BUP för att koppla in rätt vårdkontakt på den nya platsen och förmedla viktig information för att ungdomen ska ges rätt prioritet och insatser.

Planen är att fortsätta pilotprojektet under 2025 och sedan genomföra en utvärdering.

– Vi hoppas kunna visa att arbetssättet gör att BUP kan nå ungdomar som idag inte får de vårdinsatser de behöver och att insatserna ger resultat. Om utvärderingen kan bekräfta det hoppas vi att modellen kan spridas nationellt. ■

Samhällets svar

”Det jag känner en stor oro för när vi bygger ut ungdomsfängelserna är att det då finns ett ekonomiskt incitament från kommunerna att kategorisera in dessa ungdomar så att man får en påföljd som är statligt betald. Man tar in dem i fel spår i ett alltför tidigt stadium. Det är som att komma till akuten och skickas direkt till operation.”

Anette Bolin, professor i socialt arbete, Högskolan i Väst

Situationen med allt fler minderåriga som begår grova brott gör att både Statens institutionsstyrelse, SiS, och Kriminalvården står inför stora utmaningar. Att ge unga kriminella rätt stöd och skapa långsiktiga lösningar är inget lätt uppdrag och inte heller oproblematiskt.

Helena Müller arbetar som sektionschef på SiS säkerhetsavdelning. Hon lyfter att en trygg och säker arbetsmiljö är en förutsättning för att kunna bedriva en god vård och behandling. Att bibehålla mindre ungdomsgrupper och få till en obruten skolgång är viktiga delar i arbetet kring placerade barn, ungdomar och klienter.

– Det är viktigt med mindre grupper och en anpassad vårdmiljö, inte minst för flickor och kvinnor inom ungdomsvården. Vi ser att de är mer sårbara utifrån att de ofta varit utsatta och ofta har en samsjuklighet.

Helena berättar om de utbildningsinsatser de genomfört särskilt på flickinstitutioner med fokus på högrisksituationer som skulle kunna påverka vården, med utgångspunkt att många barn, ungdomar och klienter ofta har en samsjuklighet.

Samverkan och sysselsättning avgörande

Tea Stoltz är utredare på Kriminalvården och handläggare för satsningen Group Violence Intervention, GVI. Hon poängterar att Kriminalvården har ett dubbelt uppdrag. Det handlar inte bara om att verkställa dömda påföljder utan också om att förhindra återfall. En viktig del i det är återfallsförebyggande insatser som behandling, utbildning och arbete.

– Utbildning ger jobb, jobb ger pengar, pengar ger mat och så vidare. Vi arbetar för att personer inte ska komma tillbaka.

En av de större förändringar som nu sker är att ungdomar dömda enligt LSU (lagen om slutna ungdomsvård) på sikt kan komma att flyttas från SiS till Kriminalvården. För Kriminalvården innebär det en anpassning av insatserna för yngre personer.

– Vi måste utveckla våra metoder, behandlingsprogram för unga, både killar och tjejer, samt arbeta för bra förutsättningar för skolundervisning, säger Tea.

Helena ser vikten av en bättre samverkan för att kunna bedriva en ändamålsenlig och god vård.

– Vi måste säkerställa att de unga får rätt stöd med god kvalitet. Vi skulle behöva skapa goda och bättre förutsättningar för samverkan mellan alla inblandade aktörer. Tvångsvården ska ju vara en så kort del av ett barns liv som möjligt. Då är det helt avgörande att det finns en bra plan i deras hemkommun när den avslutas.

Att ta sig vidare

”Nu när jag jobbar med barn och unga som är i liknande situationer i livet som jag var, ser jag hur de trillar dit för att de är blinda för vad som väntar. När de sedan vill ta sig därifrån har de inte verktygen. De andra är skickligare på att dra ner dem än vad de är på att ta sig upp.

Tjej med bakgrund inom kriminalitet

Att upptäcka och motivera unga tjejer i gängkriminalitet att ta emot stöd är komplext. De vi talat med pekar på vikten av att agera i rätt ögonblick, det vill säga när ”fönstret är öppet”. Får man inte stöd snabbt, bollas runt mellan olika aktörer eller inte upplever att hjälpen blir den man behöver är risken stor att motivationen släcks.

Ofta är man som mest mottaglig i samband med händelser i livet, som ett polisingripande, en graviditet, att någon i ens närhet blir sjuk eller dör, att man själv blir skadad eller att ens pojkvän eller närstående hamnar i fängelse. Händelser som kan leda till en förändring, men som kräver att samhället finns där och kan ge det stöd som behövs för att få till en vändpunkt.

Varför når vi inte fram?

Antalet avhopp från gängkriminalitet har tredubblats sedan 2020. Men trots det når 70 procent aldrig hela vägen. Ida Lemoine är VD för Beteendelabbet, som för Fryshusets räkning har intervjuat både unga vuxna i åldern 18–29 år och personer som arbetar nära ungdomar för att kartlägga resan ut ur kriminalitet. Resultatet visar att många faller ifrån redan innan de kommit in i systemet.

– Det krävs en samverkan upp på nationell nivå, säger hon. En av de största bristerna är att unga inte ens vet att det finns hjälp att få. Det borde finnas skylt om det på varje fritidsgård.

CREDIBLE MESSENGERS:

Använder sina egna livserfarenheter för att motivera andra och blir genom delade erfarenheter en trovärdig budbärare för att en förändring är möjlig.

Ett annat problem är den låga tilliten till myndigheter. Många söker inte hjälp självmant, och de som gör det upplever ofta att de slussas runt mellan olika kontaktpersoner. Ida menar att det saknas en oberoende aktör som kan fungera som en brygga – någon som individen kan ha förtroende för och som kan guida dem rätt.

– Man känner sig ofta ensam som avhoppare och här krävs det kanske en satsning från civilsamhället för att hitta credible messengers. Någon som rör sig i den lokala miljön och som man kan känna igen sig i. Det kan vara någon som själv har lämnat en kriminell livsstil bakom sig och därför vet hur svårt det är. De kan skapa förtroende och inspirera andra att våga ta steget, säger hon.

Rissa Seidou, områdespolis Järva, ser behovet av en nationell brottsförebyggande enhet på polisen, som kan arbeta uppsökande samt med avhopparverksamhet.

– På den enheten skulle varje lokalt område vara representerad via en digital sammanslutning. Vi skulle gemensamt kunna göra kartläggningar, guida och vägleda. Då får vi svar på vilka gäng som hör ihop, vi kan placera utan att riskera att en ungdom från ett gäng hamnar med en ungdom från ett rivaliserande gäng. Vi skulle helt enkelt få en större nationell sammanhållning kring detta, säger hon.

”Man måste veta att hjälpen finns”

Vi ser att tjejer tar större plats, driver egna nätverk och begår grova våldsbrott. Men vi måste bli bättre på att identifiera dem och förstå deras behov, säger Elise Ekman, som arbetar som samordnare mot kriminalitet på Våldspreventivt Center i Botkyrka kommun.

I samverkan med polis, socialtjänst och andra aktörer leder Elise arbetsgrupper med fokus på personer både under och över 18 år. En central fråga är just hur man ska bli bättre på att upptäcka och arbeta med tjejer i kriminalitet.

– Tidigare gick många tjejer under radarn, men vi ser en förändring. Nu syns de mer i offentliga miljöer och det gör att vi kan identifiera dem lättare – men det gäller att vi vet vad vi ska titta efter.

Avhopparstödet är i grunden utformat på samma sätt för kvinnor som för män, men Elise ser att det finns utmaningar.

– Kvinnor har ofta barn, vilket kan försvåra stödet om det inte anpassas, men samplacering med barn kan göra det lättare att ta emot hjälp. Om vi inte tar hänsyn till det kanske de tackar nej till insatser som egentligen skulle kunna fungera, säger hon.

En annan viktig aspekt är kopplingen till våld i nära relationer.

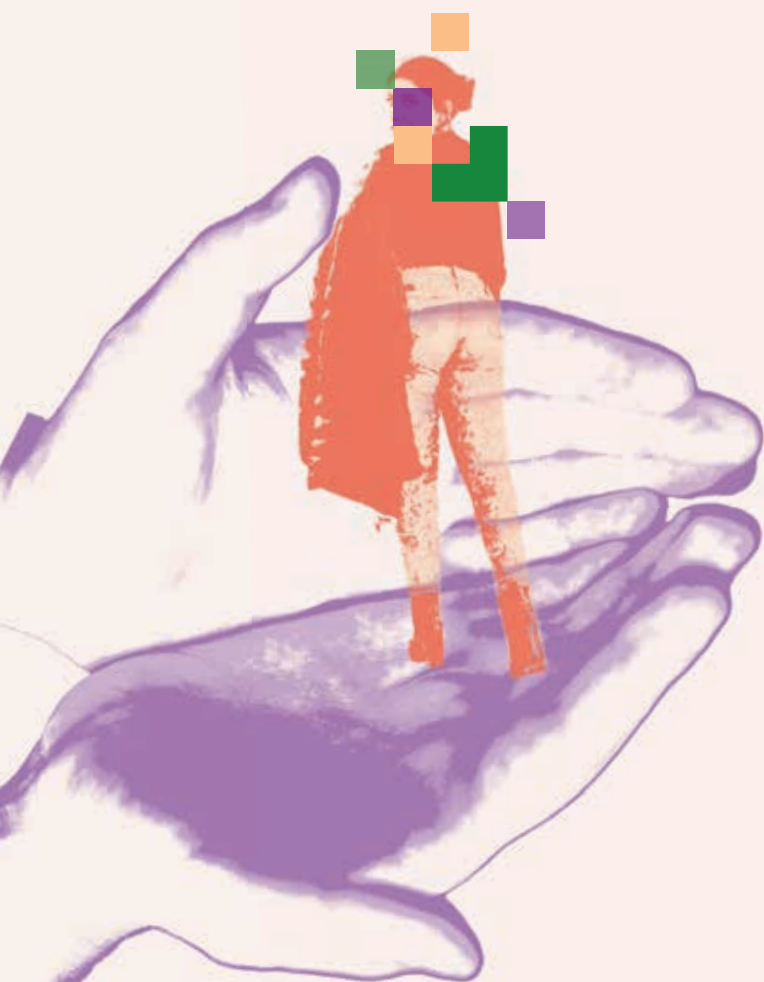
– Många kvinnor har haft relationer med män med högt våldskapital. Det skapar en dubbel utsatthet då hon både är en del av ett kriminellt nätverk och offer för våld i nära relationer. Risken att falla tillbaka i gamla mönster är stor, både vad gäller kriminalitet och destruktiva relationer.

Behovet av att stärka samarbetet mellan avhopparverksamheten och stödinsatser för våldsutsatta är därför stort enligt Elise.

– Vi har inte så många kvinnliga avhoppare än, vilket gör det svårare att förstå exakt vilka insatser som behövs. Många behöver traumabehandling, men väntetiderna inom psykiatrin är väldigt långa. Ibland kan vi köpa in tjänster från externa aktörer, men det är inte alltid möjligt – här behöver vi hitta bättre lösningar.

Elise ser behov av mer uppsökande arbete och riktade informationsinsatser.

– Vi har haft digitala kampanjer och affischerat, men vi behöver se över hur vi kan nå tjejerna bättre. För att ens höra av sig måste man ju först veta att hjälpen finns, säger hon. Ju fler vi lyckas identifiera, desto mer kan vi anpassa våra insatser. Det viktiga är att vi inte blundar för att tjejer i kriminalitet existerar – och att vi tar deras behov på allvar. ■

Barrikad lyfter unga kvinnors berättelser

Susanne Axelsson arbetar som processledare på Vårsta Diakoni i Umeå, som 2020 gick ut med ett erbjudande om stödprogram för personer med trauma i Umeå.

– Vi ville stärka stödet i omgivningen genom att återföra deras berättelser till samhället, säger Susanne. Det lockade, för de upplevde att ingen tidigare frågat hur de hade det eller vad de varit med om.

Metoden, NETfacts, är en samhällsintervention som skapats i samband med samtalsmetoden NET (Narrative Exposure Therapy) och är utvecklad i krigsutsatta områden i Kongo och sedan prövad i andra länder i världen – och nu, först i Europa, i Umeå. Utgångspunkten är att skapa en livslinje där man får markera händelser som haft stor betydelse. Metoden blir ett sätt att bearbeta trauman och sätta ord på det som varit utsagt, men även återföra dessa berättelser till samhället för att minska stigma i omgivningen.

– Det sägs ofta att en person behöver vara helt stabil innan man kan jobba med trauma, men det är som att säga att vi inte kan stoppa en blödning för att boendesituationen inte är löst. I NET börjar man med traumat och ser sedan vilka andra problem som finns kvar. Med det sagt behöver man förstås vara nykter och drogfri under och inför samtalen, för att kunna bearbeta sina känslor och komma i kontakt med sig själv, säger Susanne.

Många av de tjejer som kom till behandlingen hade kopplingar till kriminalitet, men berättelserna handlade lika mycket om trauman, substansanvändning och utsatthet. Susanne beskriver en värld där våldet inte bara är något som drabbar – utan också något man själv kan vara en del av.

– När vi fokuserade på tjejernas våldsutövande kom nya lager fram. För många fanns

ett behov av att få prata om det man gjort, inte bara det man varit med om. Det fanns en längtan efter att bli hörd utan att bli dömd.

Planen var att dela deras berättelser – att tjejerna äntligen skulle bli hörda – men projektet mötte motstånd.

– Vi ville bjuda in aktörer som skola och socialtjänst, men fick höra att det inte tyckte att det fanns några problem. Det var som om samhället inte ville lyssna, men hur ska vi bryta ett stigma om vi inte synliggör det?

Lösningen blev ett samarbete med Skuggteatern, där deltagarnas berättelser formades till föreställningen "Barrikad", där tre skådespelare förde ut många sammanvävda berättelser.

– Teatern gjorde det möjligt att nå ut på ett annat sätt än vi gjort tidigare. En polis som var med och såg föreställningen sa efteråt att det var som att en dörr slogs in, plötsligt förstod man vad allt handlade om. Vi vill att föreställningen ska påverka hur vi tänker och agerar kring våld, trauma och stödinsatser, både som individ och samhälle.

Det handlar om att bli sedd och förstådd av människor som har kunskap och kan se helheten, menar Susanne. Många berättar att de tidigare öppnat sig för socialtjänsten, i hopp om förändring, men istället har situationen förvärrats. Då blir man tyst igen, och problemen eskalerar.

– Varför ser ingen den där 12-åringen i skolan som blir tystare och tystare eller alltmer våldsamt? Barnen finns ju där omkring oss, men ändå går de obemärkta förbi eller ges insatser som inte beaktar att de kan ha trauma bakom sig, avslutar Susanne. ■

Foto: Maria Juslin

Behovet av eftervård

Behovet att hitta nya vägar att hantera den eskalerande situationen för unga i Sverige är stort, menar Moa Jarl, projektledare på SiS. Statistiken visar på höga återfallssiffror och de sker snabbt efter avslutad verkställighet.³⁶ Detta ledde till att SiS och Fryshuset inledde en dialog under våren 2023, som utmynnade i projektet FrySiS.

– Det finns idag ingen strukturerad eftervård när unga frigges från slutna ungdomsvård, säger Moa. Ansvar för detta ligger hos socialtjänsten men de saknar strukturer för detta och eftervården är sällan tillräckligt förberedd. Flera studier visar att unga som verkställt slutna ungdomsvård är en särskilt sårbar grupp utifrån att de har stora behov, men låg tillgång till stöd.

Moa beskriver vikten av att forma insatserna utifrån individuella behov och att synliggöra tjejnarnas plats i den växande kriminaliteten. Det gäller även att stärka det förebyggande arbetet.

– Alla människor är i behov av att tillhöra ett sammanhang – i större eller mindre utsträckning. De mest centrala risk- och skyddsfaktorerna är familj, skola, sysselsättning och fritid. Det är därför viktigt att förebyggande insatser riktas mot att skapa en känsla av KASAM i dessa miljöer.

Dubbel skam

Robin Gålnander är forskare med fokus på genus och kriminalitet. Han ser hur förväntningar kring mäns och kvinnors roller kan påverka möjligheterna att lämna kriminaliteten.

– Vi tänker att kvinnor ska stå för en hög moral och vara självpoffande – medan män ska vara aktiva, risktagande och trotsa gränser. Det gör att kvinnor i kriminalitet blir dubbelt avvikande – de bryter både mot lagen och mot samhällets normer.

Stödet är inte alltid anpassat efter behoven, menar Robin. Ofta glöms det sista steget bort, nämligen hjälpen att komma tillbaka till – eller för första gången få – ett fungerande liv.

– Många saknar utbildning, de har inga sociala kontakter, boende eller jobb. Man har levt ett liv med snabba beslut och snabba pengar. Att klippa med gamla vänner och platser funkar en stund, men det blir ett torftigt liv om man inte vet vad man ska göra istället.

Skam är en stor barriär för kvinnor som vill börja om och här kan civilsamhället fylla en viktig roll genom att erbjuda sammanhang där man får hänga med ”vanliga människor”, på samma villkor som alla andra, men med förståelse för vad man gått igenom.

– Det handlar om att få hjälp med de sociala koderna. Hur man betar sig i vardagssituationer, vad man pratar om när man lämnar barn på förskolan. Det behövs någon att ”test-snacka” med, som förstår utan att döma, säger Robin.

3 x 8

”Du har 8 h sysselsättning och 8 h sömn, båda enkla att kontrollera, sedan har du 8 h som du kan använda till att sabba allt eller bibehålla det som byggts upp. De 8 h återingen – det är en riskfaktor. Det är timmar som måste fyllas med något positivt.”

Ola Söderblom är enhetschef för Unga insatser i Stockholm och platsansvarig för Transformator, en verksamhet som riktar sig till individer som befunnit sig i kriminella sammanhang eller annan social utsatthet.

Inom verksamheten Unga Insatser leder Ola ett team med uppdraget att stötta unga och vuxna i riskzonen att bryta med kriminalitet och skapa en ny framtid. Med flera verksamheter under sitt ansvar, inklusive arbete med avhoppare, kvinnor i kriminalitet och unga hemmasittare, beskriver Söderblom sitt arbete som en kombination av förebyggande insatser och stöd i utmanande livsomställningar.

– Det handlar om att fånga upp individer innan de hamnar längre ner i en destruktiv bana, menar Ola. Men det går inte alltid att vänta på att motivation ska uppstå, ibland måste man aktivt hjälpa dem att våga ta sig ut i samhället, möta nya miljöer och bryta med sitt gamla liv.

– Jag brukar säga: Ta bussen och åk till ändhållplatsen – upptäck något nytt, åk ut till skärgården. Det här är din stad! Det handlar om demokrati, att känna sig som en del av Stockholm.

Ola Söderblom återkommer till 3 x 8 och hur de sista åtta timmarna kan avgöra mycket för individens framtid.

– Det är under de åtta timmarna på fritiden som allt kan falla samman. Där måste vi hjälpa till att fylla tiden med något positivt. Det kan vara sociala aktiviteter eller att komma in i föreningsliv och civilsamhälle. Det är viktigt att individen får en chans att uppleva nya sammanhang där de kan växa, säger han.

I arbetet med unga vuxna finns ofta en kombination av frivillighet och tvång. Vissa individer som Söderbloms verksamheter möter har fotboja eller sitter på anstalt. För honom är det

viktigt att ha en plan redo när de muckar – ett jobb som väntar redan nästa dag kan vara avgörande.

– Tvång och frivillighet tillsammans kan vara en bra kombination. Vi stöttar dem att göra val som håller i längden. Om de inte är redo att förändras, då tar vi en paus. Men vi är alltid redo att välkomna dem tillbaka, säger han.

Att skapa en ny identitet

Många av de unga som Olas team möter står inför stora utmaningar när de lämnar sin gamla livsstil bakom sig. Att gå från en tillvaro med stark status i ett kriminellt nätverk till att bli ”nybörjare” i ett nytt sammanhang kan vara skrämmande.

– Vi måste stötta dem i att bygga en ny identitet. Det kan handla om allt från hur man pratar i lunchrummet på en arbetsplats till att våga utforska nya delar av staden. Vi finns med längs hela vägen, säger han.

– Det är viktigt att arbetet leder till ett avslut – att individen vågar lämna sitt gamla liv och att verksamheten inte längre behövs.

Ibland stöter jag på gamla deltagare som vill tacka oss. Andra låtsas som att de inte ser mig. Det är också fint, för det betyder att vi är ett avslutat kapitel. Målet är att ge dem verktygen att stå på egna ben och skapa en framtid på sina egna villkor, avslutar Ola. ■

” När vi når längst i det förebyggande arbetet och i vår samverkan är när vi kompletterar varandra, som pusselbitar runt individen: När det finns en bra psykolog som lyssnar, en utredning som leder till en åtgärd, en fantastisk kontakt med arbetsförmedlingen, praktiska utbildningar som förstår målgruppen. När alla delar i samhället stöttar individens resa och öppnar dörrar istället för att sätta hinder i vägen – då lyckas vi hela vägen och det vinner hela samhället på. ”

Camila Salazar Atías, kriminolog och senior specialist på Fryshuset

Diskussion och rekommendationer

Vår rapport bygger på erfarenheter och samtal med civilsamhälle, offentliga aktörer, näringsliv och forskare. De vi talat med befinner sig på olika platser i landet. I små kommuner och storstäder. I kommuner som idag inte har någon utbredd organiserad brottslighet – och i de som dagligen hanterar utmaningar kopplat till kriminella nätverk och särskilt utsatta områden.

I rapporten ger vi utrymme till en bredd av röster, där många av dem sällan hörs i den mediala debatten. Det är de som dagligen möter barn, unga och föräldrar – på skolgården, biblioteket, socialkontoret, fritidsgården eller basketplanen. Trots olika roller delar de i stort samma bild: Vikten av det lokala sammanhanget.

Vi behöver kanske inte mer forskning som bekräftar detta. Det vi behöver är att fånga upp unga i tid och erbjuda dem alternativ som är mer attraktiva än de som kommer från den andra sidan. Socioekonomiskt svaga områden måste bli platser där det sociala kapitalet lyfts och synliggörs. Att bygga tillit till varandra, till grannar, myndigheter och till både nutid och framtid – det är att skapa resiliens.

För att göra det krävs samverkan, vilket vi blir allt bättre på, samtidigt som många vittnar om att det fortfarande är svårt med ansvarsfördelning och långsiktig hållbarhet. Civilsamhället och det lokala näringslivet blir inte alltid inbjudna till de nätverk som skapar lägesbilder och sätter åtgärdsplaner. Och blir de inbjudna kan samverkan i stället falla på ett otydligt varför man ska ses och vem som när ska göra vad.

Vi har mycket att vinna på att tillvarata den möjlighet som individer och organisationer har för att täta glappen och nå fram till målgruppen. Som en av de vi lyssnat in uttryckte det:

”Unga skapar relationer med personer, inte med myndigheter”.

I rapporten har vi lyft på locket för att synliggöra tjejers roller i och kring gängkriminalitet. De samtal vi haft visar på behovet att, i varje verksamhet, reflektera över om vi ser tjejernas situation och vad det får för konsekvenser när vi inte gör det. Tydligt är av vi missar helheten. I bästa fall fångar vi upp delar av problematiken när vi möter tjejerna på ungdomshälsan, följer upp skolresultat, när det finns misstanke om substansanvändning eller vid ett brottsingripande. Men de tjejer som hamnar i kriminalitet har ofta en komplex problematik omkring sig som inkluderar långt mer än kriminaliteten i sig. Vi har inte varit redo att hantera hot om våld och sexuell utsatthet, och har heller inte byggt vårt samhällsstöd därefter.

Just nu är samhällets ljus riktat mot att hantera utvecklingen av den organiserade brottsligheten. Från högsta politiska nivå till lokala samhällsaktörer som skola, polis, socialtjänst, civilsamhälle och näringsliv pågår ett arbete för att vända utvecklingen. Men bilden av vilka åtgärder som krävs

går delvis isär. Medan man från nationell nivå sänker straffåldern och bygger ut ungdomsfängelser – ser man från lokalt håll behovet av en tätare samverkan, fler vuxna på skolan, tillräckliga resurser till barn- och ungdomspsykiatri och möjligheter för civilsamhället att arbeta långsiktigt. Tillgången till gemenskap, sammanhang, stöd i skolan, fritid och jobb måste finnas bestående där ungdomen är.

Här måste vi lära av varandra. Dela med oss av det som fungerar, men även av de insatser som inte gav de resultat vi önskade. Se bortom konfliktlinjer mellan större och mindre kommuner, stad och landsbygd och områden på eller utanför polisens "lista" – och agera som ett enat land.

Rekommendationer

1 **Tätare samverkan för tidigare upptäckt**

Tjejer som riskerar att dras in i kriminalitet måste fångas upp i tid. För det krävs en ökad medvetenhet och bättre verktyg att identifiera riskfaktorer, tecken på kriminalitet och utsatthet.

Samtidigt måste samverkan mellan samhällsaktörer som skola, socialtjänst, fritid och polis vidgas för att inkludera civilsamhället, som ofta når fram till barn, unga och föräldrar och även kan agera brobyggare mellan målgruppen och lokala myndigheter.

2 **Synliggör tjejers roll i kriminalitet**

Tjejers delaktighet och utsatthet i kriminalitet måste synliggöras för att rätt insatser ska kunna sättas in. För det krävs att tjejerna inkluderas i det brottsförebyggande arbetet på samma sätt som killar och att samhällets insatser anpassas. Det behövs mer kunskap om hur rekryteringen sker, vilka riskfaktorer som spelar in och hur tjejer kan erbjudas alternativ innan de exploateras djupare in i kriminaliteten.

3 **Arbeta med helheten**

Det behövs en mycket tätare kontakt mellan skola, socialtjänst, polis och sjukvården, exempelvis med barn- och ungdomspsykiatri. Tillsammans kan man se helheten och ge stöd utifrån de multipla problem som många tjejer brottas med. Att se hur olika delar samspelar är avgörande för att utforma ett holistiskt stöd. Här kan exempelvis behandling av trauma eller annan psykisk ohälsa behöva ske före eller parallellt med behandling av substansanvändning.

4 **Anpassa stödet för tjejer**

Många avhoppprogram är skapade för killar och tar inte alltid hänsyn till att tjejer som

lämnar kriminaliteten kan ha erfarenhet av våld, hot och sexuellt utsatthet. Därför måste dessa inkludera skyddade boenden och stöd för att hantera sexuell utsatthet och psykisk ohälsa. I förekommande fall även möjlighet till samboende med barn.

Civilsamhället spelar en viktig roll för att motivera till att lämna kriminaliteten. Personer som har god kontakt och relation med lokalsamhället kan fungera som ”credible messengers” och visa att andra vägar är möjliga. Lokala föreningar kan också ge stöd för att bygga nya sociala nätverk och gemenskap utanför kriminaliteten.

5 Skapa bättre framtidsmöjligheter och stärka det sociala kapitalet

Kriminalitet blir ofta ett alternativ när andra vägar känns stängda. En god relation med föräldrar, en organiserad fritid och en fungerande skolgång är några av de främsta skyddsfaktorerna kring barn och unga.

Att stärka föräldrar i deras roll, från barnets födsel till tonåren är därmed viktigt. Föräldrar måste få träffas och bygga band med varandra inom skolan och lokalområdet. Föräldrar med specifika behov, exempelvis utifrån språkkunskap, behöver få förutsättningar att navigera sitt föräldraskap i ett nytt land.

Barn och unga behöver få bättre stöd att klara sina studier och för det krävs tillräckliga personella resurser i skolan. Här har även elevhälsan en viktig roll att fylla för att fånga upp och bjuda in till samtal med den ungdom det finns oro kring. Särskilt viktigt i en tid då tiderna till BUP är långa. Arbetsförmedlingen bör ha en tydligare roll och tätare samarbete med avhoppsprogram och kriminalvård, så att unga får möjlighet till arbete och framtidshopp.

Samtidigt måste det sociala kapitalet i utsatta områden stärkas. Lokala förebilder, starka civilsamhällesorganisationer och bra fritidsaktiviteter ger unga en känsla av gemenskap och sammanhang. Det handlar om att lyfta det positiva i områden där kriminaliteten annars kan bli en väg till status och erkännande.

6 Bygg tillit och långsiktig social hållbarhet genom lokal samverkan

Civilsamhället har en nyckelroll i att täta glappet mellan myndigheter och unga. Genom att skapa stabila och trygga vuxenkontakter kan civilsamhället bidra till att bygga tillit och ge unga tjejer möjlighet att se en framtid utanför kriminaliteten.

Lokal samverkan är också avgörande för att stärka resiliensen i utsatta områden. När grannar, föreningar, det lokala näringslivet, skolor, socialtjänst och polis arbetar tillsammans kan tryggheten öka och kriminaliteten trängas undan. Att bygga upp långsiktiga relationer mellan invånare och myndigheter är centralt för att skapa verklig social hållbarhet.

Slutnoter

- 1** BRIS. *Osäkra tider – Barnets rättigheter i en föränderlig värld*. Årsrapport 2022. BRIS Rapport 2023:1. Trydells, 2023. https://www.bris.se/globalassets/pdf/rapporter/bris22_arsrapport.pdf
- 2** BRIS. *Osäkra tider – Barnets rättigheter i en föränderlig värld*. Årsrapport 2022. BRIS Rapport 2023:1. Trydells, 2023. https://www.bris.se/globalassets/pdf/rapporter/bris22_arsrapport.pdf
- 3** Brå. *Barn och ungas brottslighet*. <https://bra.se/amnen/barn-och-ungas-brottslighet> (webbsidan besökt 2024-12-10)
- 4** Polisen. *Antalet skjutningar fortsätter att minska*. <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/nationell/2025/januari/antalet-skjutningar-fortsatter-att-minska/> (webbsidan besökt 2025-01-28)
- 5** Tollin, Katharina, Henrik Angerbrandt och Anna Jonsson. Brå. *Barn och unga i kriminella nätverk*. Rapport 2023:13. https://bra.se/download/18.3808406a192bd2f0b723548/1730213224915/2023_13-Barn-och-unga-i-kriminella-natverk.pdf
- 6** Tollin, Katharina, Henrik Angerbrandt och Anna Jonsson. Brå. *Barn och unga i kriminella nätverk*. Rapport 2023:13. https://bra.se/download/18.3808406a192bd2f0b723548/1730213224915/2023_13-Barn-och-unga-i-kriminella-natverk.pdf
- 7** Angerbrandt, Henrik, Mariana Dufort och Victor Dudas. Brå. *Ökningen av skjutvapenvåld i Sverige*. Rapport 2024:7. https://bra.se/download/18.7d19346a191c757143634b6/1725889949825/2024_7-Okningen-av-skjutvapenvald-i-Sverige.pdf
- 8** TV4. *Forskaren: Så kan våldet i sociala medier göra ditt barn kriminellt*. 2024-08-20. <https://www.tv4.se/artikel/7d8cpdlUPv-bOzoG4KT62/forskaren-sa-kan-valdet-pa-sociala-medier-goera-ditt-barn-kriminell> (webbsidan besökt 2025-02-10)
- 9** Brå. *Barn och ungas brottslighet*. <https://bra.se/amnen/barn-och-ungas-brottslighet> (webbsidan besökt 2024-12-10)
- 10** Socialförvaltningen Nordost. *En blind fläck. Tjejer och gängkriminalitet – en ESF-finansierad förstudierapport 2022*. 2022-12-22. https://www.esf.se/app/uploads/2024/09/ESF-forstudierapport-Tjejer-och-gangkriminalitet_2022-1.pdf
- 11** Polismyndigheten. Nationella Operativa Avdelningen. *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. 2022-05-07.
- 12** Polismyndigheten. Nationella Operativa Avdelningen. *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. 2022-05-07.
- 13** SR. *Oroväckande trenden: Fler kvinnor fängslas för vapenbrott*. 2024-10-29. <https://sverigesradio.se/artikel/orovackande-trenden-fler-kvinnor-fangslas-for-vapenbrott> (webbsidan besökt 2024-12-10)
- 14** Socialförvaltningen Nordost. *En blind fläck. Tjejer och gängkriminalitet – en ESF-finansierad förstudierapport 2022*. 2022-12-22. https://www.esf.se/app/uploads/2024/09/ESF-forstudierapport-Tjejer-och-gangkriminalitet_2022-1.pdf
- 15** Information utifrån intervju med Charlotta von Mentzer, barnmorska och traumaterapeut, Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen, Göteborg.
- 16** Socialförvaltningen Nordost. *En blind fläck. Tjejer och gängkriminalitet – en ESF-finansierad förstudierapport 2022*. 2022-12-22. https://www.esf.se/app/uploads/2024/09/ESF-forstudierapport-Tjejer-och-gangkriminalitet_2022-1.pdf
- 17** Polismyndigheten. Nationella Operativa Avdelningen. *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. 2022-05-07.
- 18** Johansson, Mariell och Maria Löfinan. *De osynliga kriminella. En studie om synen på kvinnor som begår brott*. Högskolan i Borås.
- 19** Länsstyrelsen. *Preventionspaketet*. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/social-hallbarhet/preventions-paketet.html> (webbsidan besökt 2025-01-20)
- 20** Arnell, Linda, Maria Moberg Stephenson och Maria A. Vogel. *Forskningsöversikt: Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng*. 2024-06-04. Barnombudsmannen. 2023. <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/forskningsoversikt-flickor-och-unga-kvinnor-i-kriminella-gang.pdf>
- 21** Socialstyrelsen. Communities that Care (CTC) – exempel. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/unga-som-begar-brott/exempel-brottsforebyggande-metoder/communities-that-care-ctc/> (webbsidan besökt 2025-01-20)
- 22** Socialstyrelsen. Communities that Care (CTC) – exempel. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/unga-som-begar-brott/exempel-brottsforebyggande-metoder/communities-that-care-ctc/> (webbsidan besökt 2025-01-20)
- 23** Centralförbundet för Alkohol och Narkotikafrågor. CAN:s nationella skolundersökning 2024. CAN: 230. <https://www.can.se/publikationer/cans-nationella-skolundersokning-2024/>
- 24** Fryshusets konferens *Unga, våldet och vägen tillbaka*. 2025-01-17.
- 25** Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället. *NOD:s lägesbild. 2024*. <https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2024/04/nod-lagesbild.pdf>

Slutnoter forts.

- 26 Brå. *Sociala insatsgrupper (SIG) och SSPF*. <https://bra.se/kunskapsstod/metodstod-och-verktyg/sociala-insatsgrupper-sig-och-sspf> (webbsidan besökt 2025-01-10)
- 27 Brå. *Myndighetsgemensamt arbete för att motverka att barn hamnar i kriminalitet etablerat i hela landet*. 2024-11-19. <https://bra.se/nyheter/arkiv/2024-06-03-myndighetsgemensamt-arbete-for-att-motverka-att-barn-hamnar-i-kriminalitet-etablerat-i-hela-landet>
- 28 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. *Preventionsstrategier*. <https://mfof.se/foraldraskapsstod/preventionsstrategier.html> (webbsidan besökt 2025-01-15)
- 29 Hertting, Krister och Stefan Wagnsson. *Smakar det så kostar det*. Riksidrottsförbundets FoU-serie 2024:5. https://www.rf.se/download/18.3e6a9ea4193680070e6ce5dd/1733131642044/Hertting%20%26%20Wagnsson_2024_Smakar%20det%20os%C3%A5%20kostar%20det.pdf
- 30 Riksidrottsförbundet. *Statistik*. 2024-04-18. <https://www.rf.se/forskning-och-statistik/statistik>
- 31 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. *Utanförskap och unga*. 2022-07-01. <https://www.mucof.se/publikationer/utanforskap-och-unga>
- 32 Integrationsforums konferens *Utanförskap och gängkriminalitet*. 2024-11-27.
- 33 Polisen. *Utsatta områden – polisens arbete*. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/> (webbsidan besökt 2025-01-20)
- 34 Bertils, Elsa och Alexander Folkesson. *Syns man inte så finns man inte: Gängkriminalitetens kvinnor i avhopparverksamheten*. Högskolan i Borås.
- 35 Bolin, Anette, Emma Sorbring och Johanna Nyman. *Socialtjänstens brottsförebyggande arbete ur ungas perspektiv*. Högskolan väst 2023. <https://www.hv.se/globalassets/dokument/forska/socialtjanstens-brottsforebyggande-arbete.pdf>
- 36 Pettersson, Tove. *Tuffa tag och tillit – en ESO-rapport om utslussning, eftervård och återfall för dömda till slutet ungdomsvård*. 2023:9. https://eso.expertgrupp.se/rapporter/2023_9-tuffa-tag-och-tillit/
- 37 Nilsson Lundmark, Eva och Ingvar Nilsson. *Utanförskap och unga*. MUCF. 2022. <https://www.mucof.se/publikationer/utanforskap-och-unga>
- 38 Rädda barnen, *Task sharing* <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/vald-mot-barn/unite/>

Intervjuer

- Abdullah, Sarah; Brobyggarna Sundsvall.
- Abyan, Khadra; Föräldracoach, IOGT-NTO Föräldrar Tillsammans 2.o.
- Ahlholm, Sofie; Folkhälsstrateg Norrtälje kommun
- Ahmed, Yahye; Verksamhetschef, Rädda Barnens ungdomsgårdar Järva.
- Aittamaa, Alma; Fältsekreterare, Gottsunda.
- Andersson, Malin; Utvecklingsledare, Fritids- och folkhälsoförvaltningen, Borås Stad.
- Arnell, Linda; Lektor socialt arbete, Umeå universitet.
- Austin, Karen; sakkunnig mäns våld mot kvinnor, våldsförebyggande arbete och segregation, SKR.
- Axelsson, Susanne; Processledare, Vårsta Diakoni, Umeå.
- Azad, Azadé; Forskare psykologi, Stockholms universitet
- Berg, Greta; Handläggare trygghets- och säkerhetsfrågor, SKR.
- Berlin, Annette; Fältassistent, Sundsvall.
- Bertils, Elsa; Polismyndigheten, Göteborg.
- Billinghurst, Abi; Grundare Abianda, Storbritannien.
- Bohman, Christoffer; Trygghetsstrateg Skandias stiftelse Idéer för livet.
- Bolin, Anette; Professor socialt arbete, Högskolan i Väst.
- Borgström, Jonas; Kommunpolis Göteborg Nordost.
- Byström, Anna; Projektledare En blind fläck, Socialförvaltningen Nordost, Göteborg.
- Chacin, Alejandra; Samordnare SIG/Anhörigstöd, Hässelby/vällingby.
- Ekman, Elise; Samordnare mot kriminalitet. Våldspreventivt Center, Botkyrka.
- Ekström Hedin, Anna; Senior rådgivare.
- Emadén, Eva; Verksamhetsutvecklare studieförbundet NBV, Umeå.
- Ericsson, Anna; Företagarna Umeå, Framtidens Umeå.
- Fagerman, Sarah; samordnare ungdomsjouren/SSPF, Gottsunda.
- Folkesson, Alexander; Polismyndigheten, Göteborg.
- Green Tetschet, Alexandra; Projekt- och kampanjledare, IOGT-NTO Föräldrar Tillsammans 2.o.
- Gullberg, Mattias; Socionom, leg psykoterapeut och handledare i psykosocialt arbete, Göteborg.
- Gustafsson, Charlotta; Bitr. enhetschef, Brottsförebyggande rådet.
- Gällander, Robin; Bitr. lektor i kriminologi, Stockholms universitet.
- Hassan Omar, Sofia; SIG-koordinator i projektet En blind fläck, UngNordost, Göteborg.
- Hägglund, Susanne; Bibliotekschef Härnösand.
- Höglund Boberg, Maria; Bibliotekarie, Smedjebacken.
- Jenefeldt, Martin; Filmproducent
- Johansson, Mariell; Polisen, Region Väst.
- Kings, Lisa; Docent och lektor i socialt arbete, Södertörns Högskola.
- Klodner, Emelie; Polis Smedjebacken/Ludvika.
- Lasu, Linda; Brottsförebyggande samordnare, Piteå.
- Liedberg, Sofia; Verksamhetschef Kvinnojouren MOA, tidigare chef på Ungdomsjouren Fria, Eskilstuna.

Lif, Zara; Fältassistent, Sundsvall.

Lundberg, Lotta; Brottsförebyggande samordnare, Polisregion Stockholm.

Lundberg, Pauline; Socialsekreterare/SIG-samordnare, Farsta Stadsdelsförvaltning.

Lundin, Leif; Socionom vid Alkohol- och drogrådgivning, Ingången, Umeå.

Löfman, Maria; Polisregion Väst.

Moberg Stephenson, Maria; Lektor socialt arbete, Karlstads universitet.

Molin, Josephine; Rektor södra utbildningsomr. Smedjebacken.

Müller, Helena; Tf missbruksvårdsdirektör.

Nilsson, Louise; Förskollärare, Familjens Hus, Piteå.

Osman, Fatumo; Lektor och docent, Högskolan Dalarna.

Pihl, Robin; Verksamhetsansvarig Helamalmö.

Ruben, Christina Charlotte; Teamledare BBU

Nørrebro-Bispebjerg, Köpenhamn.

Sabovic, Dzermal; Verksamhetsutvecklare avdelningen för social hållbarhet, Bostadsbolaget Göteborg.

Salazar Atías, Camila; kriminolog och senior specialist på Fryshuset.

Seger, Carina; Trygghetschef, Sundsvalls kommun.

Seidou, Rissa; Områdespolis Järva.

Stoltz, Tea; Utredare Kriminalvården.

Sultan, Hiba; Bitr. enhetschef, socialförvaltningen, Gottsunda.

Söderblom, Ola; Enhetschef Jobbtorg Stockholm.

Taki, Mesir; Utredare Brottsförebyggande Rådet.

Terling, Susanna; Överläkare Barn- och Ungdomspsykiatri.

Tjernberg, Camilla; Enhetschef Trygghetsenheten,

Bostadsbolaget Göteborg.

Tollin, Katharina; Enhetsråd Brottsförebyggande Rådet.

Viklund, Ulrika; Brottsförebyggande länsamordnare,

Länsstyrelsen Västernorrland.

von Mentzer, Charlotta; Barnmorska och traumaterapeut,

Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen, Göteborg.

Walej, Susanna; HR- och kommunikationschef, Balticgruppen, Umeå.

Woldu, Temketu; Förbundssekreterare, SIMON.

Yourstone, Jenny; Docent i psykologi, Södertörns Högskola.

Åberg, Seth; Utvecklingsstrateg Umebrå.

Östensson, Jonna; Fältsekreterare, Skåne.

Verksamhetslista

Nätverksträffar

Inför rapporten har vi genomfört fem nätverksträffar runt om i landet. Till dessa har vi bjudit in personer från den offentliga, såväl som den privata och civila sektorn, för att lyssna in deras erfarenheter med medskick om behov, utmaningar och goda exempel. På följande platser har träffar genomförts:

Umeå	2024-05-16
Piteå	2024-06-13
Smedjebacken	2024-08-14
Sundsvall	2024-09-10
Farsta	2024-10-07

Verksamheter som presenteras i rapporten

ABC: Alla barn i centrum

Föräldrastödsprogram som bland annat används i Piteå

<https://www.pitea.se/invanare/Omsorg-stod/Stod-till-barn-och-familj/Familjens-hus/abc-foraldrakurser/>

Abianda, Storbritannien

<https://www.abianda.com/>

Borgercenter Barn och unga, Köpenhamn

<https://www.kk.dk/om-kommunen/kontakt/borgercenter-boern-og-unge>

Brobyggarna Sundsvall

<https://sundsvall.se/omsorg-och-hjalp/barn-unga-och-familj/om-verksamheten-barn-unga-och-familj/sociala-investeringar>

BUP-SIG,

Pilotprojekt i sex stadsdelar i Stockholm

<https://www.bup.se/om-oss/nyheter/bup-skapar-nv-en-het-for-ungdomar-med-allvarligt-normbrytande-beteende/>

En blind fläck,

pilotprojekt inom Socialförvaltningen Nordost Göteborg

https://www.esf.se/app/uploads/2024/09/ESF-forstudierapport-Tjejer-och-gangkriminalitet_2022-1.pdf

Ester,

Screeningverktyg som bland annat används i Smedjebacken

<https://www.ester-bedomning.se/om-ester/om-ester-screening/>

**Framtidens Umeå,
Samarbete Umeå Företagare och Umebrå**
<https://www.umea.se/hallbaraumea/umeavaxertryggtochsakert/framtidensumea.4.5bb2513818e07643867374.html>

**Framtidskoncernernas strategi för utvecklingsområden
Göteborgs Stads uppdrag till de kommunala bostadsbolagen**
<https://framtiden.se/>

**Fryshuset,
Genomför verksamhet inom bland annat förebygg,
stöd till anhöriga samt genom avhopparverksamhet**
<https://fryshuset.se/>

Helamalmö, Malmö
<https://helamalmö.com>

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning
Anhörigstöd Hässelby-Vällingby
<https://start.stockholm/om-stockholms-stad/organisation/stadsdelsforvaltningar/hasselby-vallingby/>

**IOGT-NTO Föräldrar Tillsammans 2.0
Malmö, Jönköping, Nässjö, Stockholm, Örebro**
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100088596316017>

**Sexualmedicinskt centrum/SMC Pilen
Göteborg**
<https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/riktade-mottagningar/sexualmedicinskt-centrum/>

**Rädda Barnens fritidsgårdar
Järva**
<https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-i-sverige/radda-barnen-valfard/fritidsgardarna/>

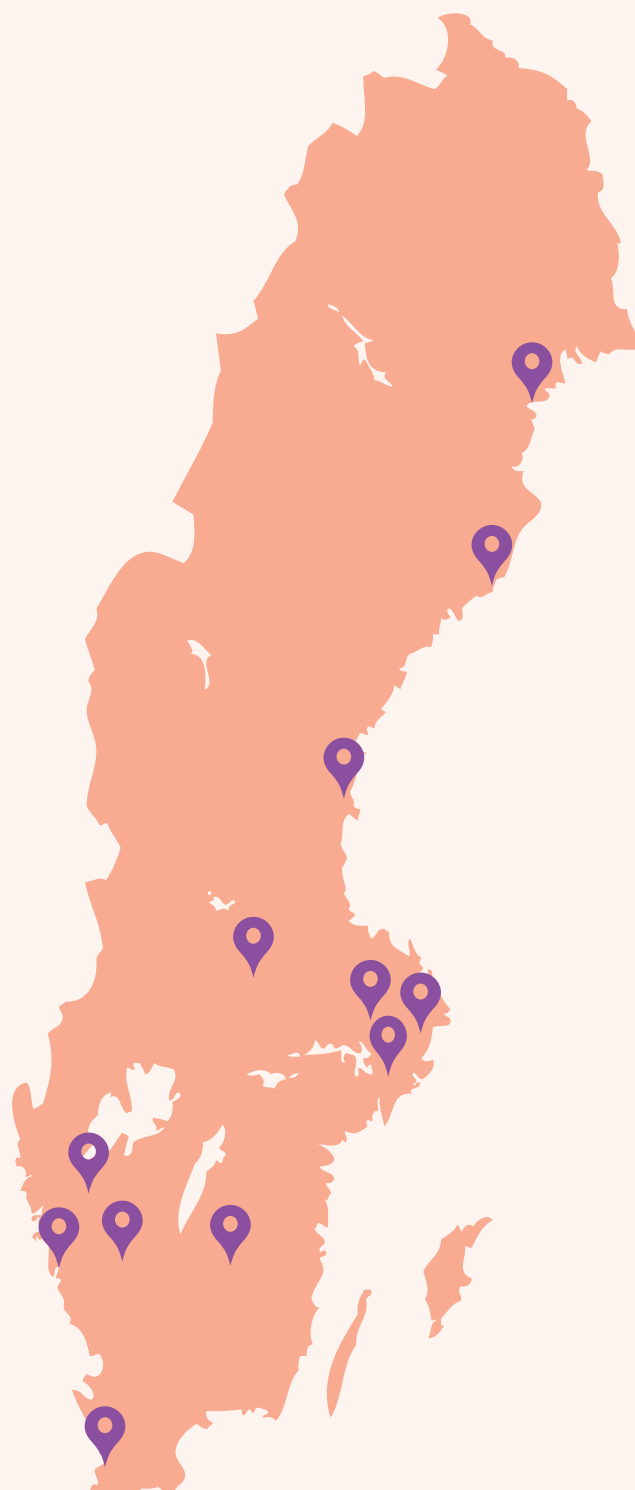
Studieförbundet NBV
Finns över hela landet, men exemplet i rapporten är från NBV Umeå
<https://www.nbv.se/regioner/norr/>

Skolor som arenor
Projekt mellan skola och föreningsliv i bland annat Borås
<https://www.boras.se/upplevaochgora/motesplatserochtraffpunkter/skolorsomarena.4.7965cac6188477a181ea4752.html>

**TINK, Trygg i Norrtälje kommun
TiNK samordnar, leder och utvecklar trygghetsarbetet
Norrtälje kommun**
<https://www.norrtalje.se/trygg>

**TUTI, Tidig upptäckt, tidig insats
Trollhättan**
<https://bra.se/kunskapsstod/lokalt-och-regionalt-stod/erfa-renhetsbank/arkiv/2023-04-24-tuti-projektet>

**Värsta Diakoni
Härnösand, Umeå, Örnsköldsvik, Sundsvall och Sollefteå**
<https://www.varsta.se>

I skuggan av en ökad organiserad brottslighet finns en grupp som ofta glöms bort – tjejerna. De som lever i och exploateras av kriminalitet, men sällan fångas upp av samhällets insatser. Denna rapport synliggör deras situation, den utsatthet som ofta omger dem och vad som krävs för att fånga upp signalerna i tid.

Genom projektet SNACK – en mötesplats har vi samlat erfarenheter från civilsamhälle, offentlig sektor och näringsliv för att identifiera vad som görs för att motverka att unga dras in i kriminalitet, vad som saknas och hur vi tillsammans kan stärka vår samverkan för att fylla mellanrummen. I rapporten lyfter vi röster som sällan hörs – de som dagligen möter unga i skolan, på fritidsgårdar, bibliotek, socialtjänst och genom civilsamhällets arenor.

Rapporten är tänkt som ett underlag för samtal och reflektion om hur vi alla, i våra respektive verksamheter, kan stärka våra förebyggande insatser. Genom att bjuda in till fler perspektiv får vi en bredare helhetsbild. En tätare samverkan ger fler verktyg för att kunna agera i tid. Tillsammans kan vi vända utvecklingen.

